

Elżbieta Jeżewska

Malarstwo historyczne w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach : (wydarzenia do II wojny światowej)

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 23, 69-109

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ELŻBIETA JEŻEWSKA

MALARSTWO HISTORYCZNE W ZBIORACH MUZEUM NARODOWEGO W KIELCACH (WYDARZENIA DO II WOJNY ŚWIATOWEJ)

W wystroju siedziby Muzeum Narodowego w Kielcach - w pałacu biskupim - znajdują się m.in. obrazy z krakowskiego warsztatu Tomasza Dolabelli: sceny z wojen polsko-szwedzkich i polsko-moskiewskich, z lat ok. 1611-1635 oraz polskiego sądu nad arianami z 1638 r., z alegorycznymi uzupełnieniami, wykonane w technice olejnej na płótnie i wmontowane w stropy ramowe w *apartamencie senatorskim*. Sceny te są mocnym punktem odniesień do naszych dziejów z okresu panowania Wazów. W zbiorach muzeum są XIX-wieczne kopie olejne niektórych z tych malowideł, zrealizowane w czasie ich restauracji prowadzonej przez artystę malarza Aleksandra Rycerskiego w latach 1860-1862.

Ponadto w muzeum jest grupa muzealiów, w tym około 100 obrazów, które zaliczamy do malarstwa historycznego oraz historyczno-rodzajowego i te przedstawimy dołączając ich indeks na końcu artykułu. Ukazują one sceny oddające ważne fakty z dziejów Polski i promują postacie historyczne, odzwierciedlają też stosunki Polski z krajami i narodami ościennymi oraz europejskimi. Ponadto kilka obrazów - z czasów młodopolskiego symbolizmu (XIX/XX) - odnosi się do pradziejów. W muzeum znajdują się także rysunki i grafiki (Dział Rycin) oraz prace plastyków na temat współczesnych nam wydarzeń politycznych, np. stanu wojennego na przełomie 1981/1982 i oficjalnych wizyt w ojczyźnie Papieża Jana Pawła II, w tym w Kielcach w 1991 r. - w tutejszym muzeum (Dział Sztuki Współczesnej).

Poniżej przedstawimy wybór dzieł malarskich rozpoznanych pod względem ikonograficznym oraz dotyczących wydarzeń do II wojny światowej. Obiekty te pochodzą z darów prywatnych i przekazów urzędowych (np. dawne zbiory kieleckiego Oddziału PTK), z zakupów, z mienia podworskiego z terenów przedwojennej Kielecczyny. Część z nich współtworzy stałe wystawy muzealne: *Wnętrza zabytkowe z XVII-XVIII wieku*, *Galerię malarstwa polskiego i europejskiego rzemiosła artystycznego*, *Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego*; inne eksponowane są okazjonalnie. Wiele z nich opublikowano w wydawnictwach muzeum. Reprezentują nierówny poziom artystyczny oraz różnorodne walory ikonograficzne.

Obrazy z mienia podworskiego powstawały do około 1920 r. Ich miejsce pochodzenia należy, w wielu wypadkach, traktować hipotetycznie z powodu częściowego przemieszania podczas przymusowych rewindykacji w majątkach dworskich

tuż po zakończeniu II wojny światowej. Jako grupa, dzieła te dowodzą orientacji politycznych szlachty, ziemiaństwa do momentu wybuchu II wojny światowej.

Wybrano sceny batalistyczne, martyrologiczne i z nimi powiązane alegoryczne, ponadto wizerunki osób tworzących lub współtworzących niegdyś politykę państwa: panujących, najważniejszych urzędników w państwie, wyróżniając tym razem przedstawicieli wojska – „zbrojnego ramienia” każdego państwa: umundurowanych żołnierzy i dowódców z atrybutami władzy wojskowej, jak również bohaterów narodowych. Dołączono do nich portrety osób w cywilnych ubiorach świadczących o postawie patriotycznej w czasach zaborów Polski w XIX w.

PORTRETY

Wśród wizerunków osób panujących w Polsce najstarszymi są imaginowane podobizny czterech Piastów - głowy w czteroliściach: Bolesława III Krzywoustego (+1138), Władysława Wygnańca (+1146), Mieszka III Starego (+1200) i Kazimierza II Sprawiedliwego (+1194) - datowane na XVII w. (ok. 1618), namalowane w stylu późnorenansowym, na deskach-wsuwkach stropu belkowego, z opisami w języku polskim, z nie ustalonej miejscowości z Kielecczyny (kat. 5/1-4). Namalował je malarz cechowy, zapewne korzystając z wzorników graficznych. Mamy do czynienia z fragmentem pocztu władców polskich. Dekoracja ta, mimo że schematyczna, wpisuje się w ważną tradycję ozdabiania polskich „siedzib pańskich” motywem „królów”, począwszy od renesansowych „głów” na Wawelu i popiersi władców w Brzegu śląskim (Brzeg Dolny) na reprezentacyjnej bramie wjazdowej zamku (ok. 1553), rezydencji z czasów księcia Piasta Jerzego II Brzeskiego (Legnicko-Brzeskiego).

Do późniejszych należą portrety tzw. sztalugowe. Dwie pary popiersi Jana III Sobieskiego (+1696) i Marii Kazimiery Sobieskiej (+1716), nieznanymi wykonawcami. Starsza para wizerunków z XVIII w., ukazuje króla w stylizowanej zbroi i płaszczu rzymskiego imperatora, jako wyraz uznania dla niego po zwycięskiej bitwie w obronie Wiednia przed nawałą turecką w 1683 r.: pod dowództwem Kara Mustafy, wielkiego wezyra, sułtana Mehmeda IV; a królową - upodobnioną do Ludwika Marii Gonzagi, zapewne w ślad za grafiką z epoki Wazów (kat. 20/1-2). Druga para wizerunków tych samych osób nosi cechy późnych replik (2. poł. XIX w.?) dzieł barokowych i poprawnie ukazuje obie fizjonomie (kat. 21/1-2). Tym razem

króla widzimy w zbroi z epoki, udekorowanej na prawym ramieniu motywem „lwiej głowy” z paskami (pteryges). Jest również w zbiorach portret samej Marii Kazimierzy, z pewnością artysty dworskiego czynnego w końcu XVII w.: królowej siedzącej we wnętrzu pałacowym z widokiem na ogród lub park, w płaszczu podbitym gronostajami (kat. 19). Przypomnieć wypada, że wizerunki zwycięskiego Jana III wydatnie podtrzymywały Polaków na duchu w okresie zaborów; stąd ich wielokrotne powielanie w XIX i pocz. XX w., w różnorodnych technikach artystycznych, zwłaszcza z okazji uroczystych obchodów rocznic wiktorii wiedeńskiej¹. Na innym portrecie widzimy najstarszego syna Jana III i Marii Kazimierzy - Jakuba Ludwika Sobieskiego (+1737), w którym rodzice widzieli następcę na tronie polskim (został księciem oławskim). Namalował go nieznany artysta dworski ok. 1720 r.(?): w półpostaci, jako młodego dystyngowanego mężczyznę w stroju „rycerskim” zgodnie z modą zachodnioeuropejską, tj. w peruce, zbroi paradej i płaszczu gronostajowym (kat. 25).

Z czasów saskich, z 2. ćw. XVIII w. pochodzą portrety panujących w Polsce Wettinów: Augusta II Mocnego (+1733) - w upudrowanej peruce *a la lion*, nieznanego malarza dworskiego (kat. 27); oraz jego syna Augusta III Sasa (+1763): w półpostaci, w pancerzu zbroi, płaszczu gronostajowym i z Orderem Orła Białego (ustanowionym przez jego ojca). Namalował je nieznany malarz cechowy (kat. 28) wzorujący się na majestatycznych dziełach z kręgu Louisa de Silvestre, z pierwszych lat po koronacji w 1733, zapewne za pośrednictwem grafiki; obraz z opisem łańskim na licu.

W muzeum są również trzy popiersia Stanisława Augusta Poniatowskiego (+ 1798), repliki historyczne dzieł przypisanych pierwszemu portreciście króla Marcelemu Bacciarellemu. Na najstarszym z nich, z ok. 1780 r. króla widzimy w zbroi, z orderem pruskim Orła Czarnego(?) (kat. 30). Na dwóch późniejszych Stanisław August jest we frakach, z orderami polskimi: we fraku mundurowym (generała wojsk koronnych?) i z Orderem Orła Białego na obrazie z ok. 1790 r. (kat. 31); a we fraku cywilnym, z insygniami orderowymi (Order św. Stanisława?) na portrecie z pocz. lat 90. XVIII w. (kat. 32), prezentowanym stale w *Galerii malarstwa polskiego*...

Na Kielecczyźnie wizerunków Stanisława Augusta zachowało się więcej, np. w pałacu w Kurozwękach oraz w zabytkowym ratuszu w Sandomierzu².

Z grupy sportretowanych władców państw ościennych eksponowane jest późnorennesansowe popiersie Marii Eleonory (+1608) księżnej Prus Książęcych: synowej Albrechta von Hohenzollern-Ansbach (ostatniego mistrza zakonu krzyżackiego i pierwszego księcia Prus zsekularyzowanych, lenna Polski), a od 1573 r. żony Albrechta Fryderyka Hohenzollerna (+1618), lennika Polski - dzieło artysty malarza zwanego Mistrzem Drezdeńskich Portretów Hohenzollernów (kat. 12). Przechowywane są też portrety pary królewskiej Prus i dwóch carów Rosji.

1 Por. Literatura: *Chwała i sława Jana III*, s. 244-252

2 Por. Literatura: E. Jeżewska, Akademia Świętokrzyska, Kielce 2006, s. 36 i strona internetowa rodziny Popielów w Kurozwękach; KZS 1962, s. 97: w ratuszu staromiejskim w Sandomierzu – trzy staropolskie portrety *en pied*, w tym Stanisława Augusta w zbroi(!), publikowane także w wydawnictwach Muzeum Okręgowego w Sandomierzu

Para królewska koronowana w Królewcu 8 stycznia 1701 r. to Fryderyk I Hohenzollern (+1713) - w zbroi, płaszczu gronostajowym, w peruce *a la lion*, z berłem, a jego żona (II) Zofia Szarlota Hanowerska (+1705) z koroną (kat. 24/1-2). Są to okazałe, idealizowane portrety majestatyczne z modelami do wysokości bioder. Dotychczas nie określano autorstwa tej pary obrazów, być może należy je wiązać z portrecistą dworu berlińskiego Friedrichem Wilhelmem Weidemannem? Carowie ukazani zostali w popiersiach: Piotr I Wielki (+1725) mający w Polsce wielu zwolenników podczas tzw. wojny północnej oraz Aleksander I (+1825). Portret Piotra I jest repliką cechową oryginału, który wykonano w 1721 r., widzimy na nim władcę: w półpostaci, o twarzy okolonej krótkimi, ciemnymi włosami zachodzącymi falą na łysiejące już czoło, z wąsami, odzianego w ciemny kaftan i biały halsztuk, z gwiazdą orderu św. Andrzeja Apostoła na lewej piersi, który to order sam ustanowił (najwyższe odznaczenie Rosji do końca panowania Romanowów) i równocześnie otrzymał (kat. 26).

Popiersie cara Aleksandra I - zarazem króla (I) Królestwa Polskiego zgodnie z ustaleniami Kongresu Wiedeńskiego (1815) - jest gabinetowe: model w mundurze generalskim, z przypiętymi orderami na lewej piersi i z szarfą orderową. Obraz wykonał nieznany kopista między 1815 a 1820 r., wg oryginału zaprezentowanego ok. 1815 r. (kat. 41). Takie portrety wieszano w urzędach.

Muzeum przechowuje wiele portretów wodzów, dowódców polskich z XVIII i XIX w.: dowódców z awansu zawodowego - różnych stopni, lub z racji pełnienia odpowiedzialnych stanowisk w państwie. Dowódcy wojskowi na obrazach z XVIII w. ukazani są z reguły bardzo reprezentacyjnie: *en pied*, w półpostaci lub popiersiu, w zbrojach różnego typu, płaszczach gronostajowych (magnackie) lub ozdobnych, ze skórami (szlacheckie) narzuconymi na zbroje, spiętymi pod szyją zwykle ozdobną zapinką, niekiedy też z umieszczonymi obok postaci szyszakami z barwnymi pióropuszcami, dzierżący ozdobne buławy lub buzdygany, niektórzy z orderami i różnorodną bronią białą.

Tego rodzaju wizerunki ukazują: Wielopolskich, Sołtyków, Jaxa-Bąkowskich; także Jerzego Mniszcha, Jana Małachowskiego (portret z kręgu L. de Silvestre), Jana Klemensa Branickiego (replika historyczna dzieła też L. de Silvestre) i Stanisława Mateusza Rzewuskiego³. Regimenty (laski dowódcy) dzierżą w dłoniach: Jan Dobrogost S. Krasiński (+1717) referendarz wielki koronny, na portretach z kolekcji Popielów z Kurozwęk, bracia: Józef Franciszek Sołtyk (+1735) regimentarz wojsk koronnych, stronnik Stanisława Leszczyńskiego i Mikołaj Aleksander Sołtyk (+1745) husarz, stronnik Augusta II Mocnego, walczący pod Kliszowem ze szwedzkim wojskiem Karola XII (19 lipca 1702)⁴. Portrety antenatów znanych z kart historii zamawiali ich potomkowie do wystroju kolejnych siedzib wskazując malarzom, jako źródła ikonograficzne wcześniejsze obrazy galeryjne, lub trumienne, albo publikowane grafiki. Tak powstała np. seria wizerunków Radziwiłłów, w tym archaizowane popiersie hetmana litewskie-

3 Por. Literatura: B. Modrzejewska, A. Oborny, poz. kat. różne; W. Ozdoba-Kosierkiewicz 1982, s. 162-173, 179-184 (różne nazwiska postaci sportretowanych)

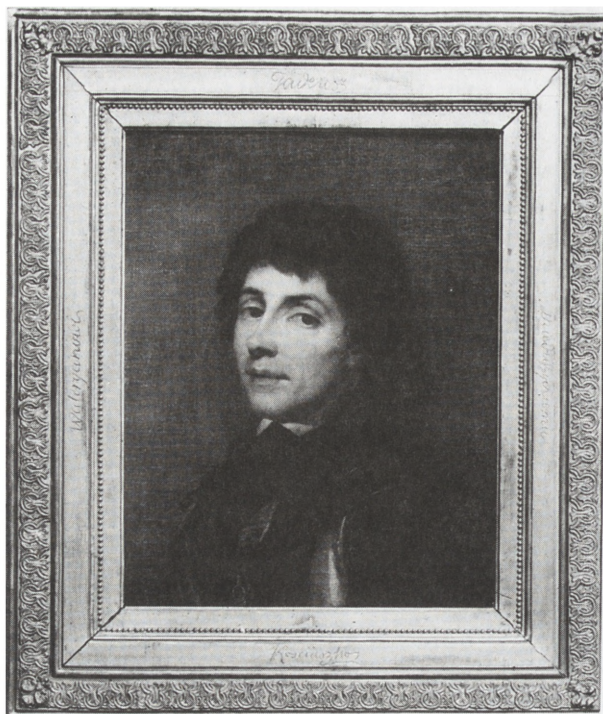
4 Por. Literatura: *Pod jedną koroną*, Warszawa 1997, poz. Kat. III/14, il. - dot. portretu Jana D. S. Krasińskiego (+1717); E. Jeżewska, Akademia Świętokrzyska Kielce 2006, s. 41, poz. kat. 5, 6 - dot. portretów: Józefa Franciszka i Mikołaja Aleksandra Sołtyków

2. Il. – kat. 29/2

go Jerzego Radziwiłła (+1541) zw. Litewskim Herkulesem-Victorem (kat. 11): w zbroi, z okazałą brodą, z opisem wokół postaci - niczym na grafice.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje para okazałych wizerunków eksponowanych w *Galerii malarstwa polskiego...* z kolekcji Wielopolskich z Chrobrza, autorstwa krakowskiego malarza cechowego Antoniego Józefa Misiowskiego z 1740 r. Ukazane na portretach osoby, w sytuacjach bojowych, jako wyraz ważnych „wspomnień” i z pewnością zasług: Franciszka Wielopolskiego Gonzaga-Myszkowskiego (+1732) ordynata pińczowskiego (od 1729), wcześniej wojewody sieradzkiego (1720), następnie krakowskiego, bywałego w Anglii i Włoszech w misjach dyplomatycznych. Malarz przedstawił go w stroju zachodnioeuropejskim: w paradnej zbroi, płaszczu gronostajowym, peruce *a la lion*, z Orderem Orła Białego, na tle murów obronnych z artylerią w boju. Aleksandra Jana Jabłonowskiego (+1723) chorążego koronnego, wojewodę ruskiego i stronnika Leszczyńskiego (więziony przez Augusta II Mocnego) przedstawił: w ubiorze o wpływach orientalnych, z buzdyanem pułkownika, na tle pejzażu z długim pochodem wojsk i wyżyną

3. Il. – kat. 34

twierdzą (kat. 29/1-2). Bogate życiorysy magnatów sugerują różne batalie. Po ich śmierci portrety namalował Misiowski w oparciu o starsze wizerunki. Córka Jabłonowskiego, Marianna (+1765) w 1733 r. wyszła za mąż za syna ordynata Franciszka, Jana (+1774) i to oni zapewne spowodowali takie właśnie uwiecznienie swych ojców.

Do epoki „sarmackiej” przynależy także portret już wczesnoklasycystyczny, idealizowany, zarazem heroizowany „w duchu rycerskim”, ukazujący Tadeusza Kościuszkę (+1817), namalowany przez Józefa Grassiego (kat. 34). Jest to popiersie Kościuszki w zbroi traktowanej jako „kostium” bohatera, z orderami: Cincinnati (amerykański) i Virtuti Militari przyznanym mu przez Stanisława Augusta po zwycięstwie pod Zieleńcami 18 czerwca 1792 (w obronie Konstytucji 3 Maja).

To właśnie zwycięstwo było bodźcem do powstania „rycerskich” wizerunków Kościuszki. Portret kielecki jest skromniejszą, autorską wersją gołuchowskiego: Kościuszki do bioder, również w zbroi, z mieczem i szyszakiem.

Z racji pełnienia ważnych funkcji państwowych przez niektórych ze sportretowanych wspomnę w tym miejscu o wizerunkach z kolekcji chroborskiej: Zygmunta Gonzaga-Myszkowskiego (+1615) – w stroju polskim (żupan, delia), z łaską marszałka koronnego; Jana Wielopolskiego (+1688) – w zbroi, z pieczęcią kanclerza wielkiego koronnego⁵ i Jacka Małachowskiego (+1821), jako jednego

5 Por. Literatura: W. Ozdoba-Kosierkiewicz. 1982, s. 154-158 - dot. Z. Gonzaga-Myszkowskiego; B. Modrzejewska., A. Oborny, kat. 273 - dot. J. Wielopolskiego

4. Il. – kat. 42

z marszałków Sejmu Wielkiego, z pieczęcią i kodeksami praw - na portrecie czynnego w Warszawie Józefa Peszki⁶.

Postacie wojskowych na XIX-wiecznych portretach widnieją w mundurach uszytych przeważnie zgodnie z regułami ogólnoeuropejskimi i z odznaczeniami polskimi: Orderem Orła Białego, *Virtuti Militari* oraz z obcymi, jak np. z francuską Legią Honorową. Były również umundurowania swoiście polskie, np. „krakusów” w powstaniu listopadowym. XIX-wieczne wizerunki realizowali malarze nadający z reguły portretowanym konwencjonalne pozy; jedynie twarze starannie odtworzono. Portrety malowano „z modelu”, albo już według fotografii, zwłaszcza przy końcu tego wieku.

Inaczej rzecz się ma z wizerunkami bohaterów narodowych, tworzonymi okazjonalnie dla potrzeb społecznych, na podstawie dawniejszej ikonografii, często nowelizowanej. Na portretach ukazujących mężczyzn w mundurach, przeważnie w popiersiu, rzadziej w półpostaci widzimy uczestników kampanii wojennych - do powstania listopadowego włącznie, znanych generałów z orderami na piersi: Franciszka Dzierżykraj-Morawskiego (+1861) - pędzla klasycysty Georgea Dawe, z lat 20. XIX w. (kat. 42); Wincentego Dobieckiego (kat. 48); Samuela J. Różyckiego (+1834) - leciwego już, może na portrecie trumiennym (kat. 47); a także ppor. Józefa Jakubowskiego z Orderem *Virtuti Militari* (kat. 44) i płk. Adama Bielińskiego (+1854) (kat. 49).

Z powstaniem listopadowym wiąże się również obraz pt. *Krakus. Portret Ludwika Popiela na koniu* - z kolekcji Popielów z Kurozwęk, pędzla Piotra Micha-

6 Por. Literatura: E. Jeżewska, A. Kwaśnik-Gliwińska, s. 13, il. 31 (J. Małachowski)

5. Il. – kat. 43

łowski, z ok. 1832 r., romantyczny - bez szczegółów, który mogłyby zatrzeć ogólne wrażenie samotnego jeźdźcy w pejzażu, jakby skazanego na niebezpieczny los (kat. 43). Portret ten wpisuje się w wielowiekową europejską tradycję portretu konnego nobilitującego modela, sięgającą epoki baroku w sztuce polskiej. Jako typ jest przedstawieniem pośrednim między „statycznym” portretem, a dynamiczną sceną, jakby jej wyimkiem. Po Michałowskim stosowało go wielu artystów⁷. *Krakusa* - zgodnie z „postawą kościuszkowską” - z perspektywy Romantyzmu można też zinterpretować jako polskiego żołnierza, w miejsce niezawisłego polskiego monarchy, (którego zabrakło po III rozbiorze Rzeczypospolitej) zatem w „barwach” ludu, do którego, jak do korzeni społecznych, należało powrócić. W 1859 r. powstał późnoromantyczny, akwarelowy, konny autoportret płk. Jana Otto (kat. 52), a właściwie scena z pola walki z tym jeźdźcem; następnie już w okresie I wojny światowej - konny, realistyczny, statyczny wizerunek podoficera ułanów na akwareli Stanisława Bagińskiego z 1916 r. (kat. 64).

Do bohaterów narodowych honorowanych w XIX w., podziwianych za patriotyzm, odwagę, a nawet brawurę należeli m.in.: Stefan Czarniecki (+ 1665), zapra-

7 Podobne obrazy P. Michałowskiego - por. literatura: J. K. Ostrowski, il. 104 - obraz *Krakusi* (wł. Muzeum Narodowego w Krakowie); Piotr Michałowski, kat.: 83 - obraz *Krakus na koniu* (wł. Muzeum Okręgowego w Toruniu), 270 - obraz *Krakus z lancą* - konny (wł. Muzeum Narodowego w Warszawie), 271-275 - rysunki konnych krakusów (z kolekcji różnych); il.

wiony w walkach na wielu frontach, ale zapamiętany jako pogromca Szwedów; jak również Tadeusz Kościuszko, wychowanek królewskiej Szkoły Rycerskiej, znany z udziału w walkach o niepodległość Stanów Zjednoczonych i swojej ojczyzny.

Czarnieckiego „sportretował” malarz Marcin Kasiewicz (ok. 1850-1860): konno, z uniesioną szablą, jakby prowadzącego natarcie w czas „potopu szwedzkiego” pod Warką (zwycięstwo nad wojskiem szwedzkim 7 kwietnia 1656), na tle zamku w Czersku k. Warki (kat. 16). Kościuszkę uwiecznili trzej malarze w XIX w., wszyscy jako bohatera po bitwie raclawickiej (4 kwietnia 1794): w białej, chłopskiej sukmanie, z przypiętymi orderami Cincinnati i Virtuti Militari, dwaj z nich - w popiersiu: malarz nieznan z nazwiska, w początku tego wieku (kat. 35) i prawdopodobnie Jan Otto, po 1850 r.(?) (kat. 37) oraz M. Kasiewicz, ok. 1850 r.: konno, w czerwonej rogatywce, na pagórku - jakby przygotowującego się do honorowego przeglądu oddziałów po bitwie (kat. 36).

Do najpóźniejszych portretów należy skromny wizerunek gen. Józefa Hallera (+1960) - w popiersiu, w mundurze i czapce, z ok. 1920 r., nieznanego autora (kat. 66). Wygląd generała koresponduje z jego postacią, m.in., z polskich plakatów rozpowszechnianych w lipcu i sierpniu 1920 r., zachęających do wstąpienia ochotników do wojska i obrony przed bolszewicką armią dowodzoną przez Michała Tuchaczewskiego⁸; kulminacją w tej wojnie była obrona Warszawy (13-25 sierpnia 1920).

Patriotyczne stroje polskie w XIX w. były różnorodne: wspomniane już, wzorowane na ludowych (krakusi), stroje kontuszowe i czamary wzorowane na staropolskich z 2. poł. XVIII w. (kat. 33) i ubiory żałobne po tragicznie zakończonych powstaniach narodowych, z „czarną” biżuterią i innymi swoistymi dodatkami. Kontusze szlacheckie mężczyźni wkładali przy uroczystych okazjach; istniały też ich damskie odpowiedniki. W „neosarmackich” strojach widzimy, np. Bronisława Dobieckiego (+1890) czynnego w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim w Kielcach - na portrecie nieznanego malarza: w wielobarwnym kontuszu stosowanym w Kongresówce (kat. 59); jak również Józefa Konopkę (+1880), prawnika pasjonującego się historią, posła na sejm galicyjski, stojącego w swoim gabinecie dworskim w podkrakowskich Tomaszowicach - na portrecie pędzla Franciszka Streitta, z 1865 r. (kat. 54). Kontusz J. Konopki jest ciemny, pokrewny węgierskim strojom narodowym, ale z tradycyjnie polskim, wielobarwnym pasem kontuszowym.

Patriotyczne, czarne suknie kobiece w latach żałoby narodowej, w związku z powstaniem styczniowym, licznymi zgonami powstańców i represjami (katorgi na Syberii) pojawiły się na wielu portretach polskich kobiet, widzimy ją także na wizerunku Ludwiny hr. Bobrowskiej, autorstwa Artura Grottgera, z 1866 r. (kat. 55).

Z kolei Stefan Dąbrowski w końcu XIX w. przedstawił ojca Wawrzyńca Dąbrowskiego, zubożonego na skutek represji władz carskich po powstaniu styczniowym: w krakusce i zielonym szynelu, bez dystynkcji wojskowych (kat. 56).

8 Por. Literatura: K. Wiśniewski, il. s. 40 i okładka: plakat proj. S. Siostrzeńciewicz *WSTĄP DO WOJSKA / BROŃ OJCZYŻNY 1920*, wyd. Stowarzyszenie Właścicieli Zakładów Graficznych w Warszawie. Egzemplarz plakatu - w zbiorach MNKi

6. Il. – kat. 54

SCENY

Sceny narracyjne odnoszą się do sytuacji dziejowych, poczynając od pradziejów do XX w. Pradzieje „sugerują” trzy modernistyczne, galeryjne obrazy, które powstały w newralgicznym okresie ok. 1900 r., w atmosferze wyczekiwanej gorączkowo niepodległości Polski z jednej strony, a z drugiej - zderzenia nauki⁹ z młodopolskim symbolizmem (o wyraźnym zabarwieniu neoromantycznym) w nierozzerwalnym związku plastyki z filozofią i literaturą. Szansę na niepodległość Polski sugeruje wymownie postać zaczerpnięta z antycznych mitów greckich - apollońska wieszczka w Delfach na symbolicznym obrazie Jacka Malczewskiego pt. *Pytia* z 1917 r.: młoda kobieta na trójnogu, na tle świątyni, nieopodal szczeliny z odurzającymi wyziewami, lekko uśmiechająca się, w białej sukni, z wiosennymi narcyzami we włosach i tym swoim wyglądem ukazująca dobrą [dla Polaków] nowinę (kat. 1). Pełne „odczytanie” treści i wymowy tego obrazu jest możliwe tylko w powiązaniu z wiedzą o twórcy obrazu i związku samego dzieła z jego autorskim cyklem „Polonia”.

Z kolei przeszłością słowiańską, prapolską i pełną mistycznego uduchowienia tchnie dzieło innego wybitnego artysty doby Młodej Polski, Stanisława Wyspiańskiego *Skarby Sezamu* z ok. 1897 r. (kat. 2). Symbolicznie, formą secesyjną, delikatną („pajęczynową” wręcz) artysta odsłonił w prastarej, zantropomorfizowanej puszczy „prawdziwy skarb”: pamięć o pokoleniach przodków uśpionych w ziemi (w Matce-Ziemie).

Inaczej słowiański świat zinterpretował malarz i archeolog zarazem Marian Wawrzeniecki na symbolicznym i secesyjnym obrazie *Ofiara na grobie Słowian* z ok. 1907 r. (kat. 3). Wawrzeniecki ekspresyjnie zasugerował widzowi barba-

⁹ Odnosnie badań archeologicznych (stan wiedzy na koniec XIX w.) - por. literatura: W. Bogusławski, s. r.

rzyństwo czasów pogańskich, składanie ofiar z ludzi. Na obrazie ofiarą jest młoda kobieta „towarzyszka w śmierci” zmarłego wodza: przy jego grobie przywiązana do skały na pustkowiu, narażona na ataki dzikich zwierząt. Dramat sytuacji podkreśla faktura lica obrazu - z impastami i koloryt: czerwony nieboskłon zachodu z ciemnymi chmurami. Obraz „pieczętuje” na licu ponadto swastyka, prehistoryczny znak solarny („słońce wędrujące”) obok sygnatury malarza.

Średniowieczem i nowożytnością interesowali się m.in., czynni w Kielcach w międzywojniu i po II wojnie światowej, bracia bliźni, artyści malarze: Ryszard i Stanisław Praussowie. Stanisław jest autorem studiów rycerzy średniowiecznych i renesansowych z lat 30. XX w.: stojących i konnych, w tym landsknechta (kat. 9). Ryszard natomiast zilustrował angielską balladę średniowieczną *Lady Godiva* spopularyzowaną w XVIII w. (kat. 4), turniej na renesansowym dziedzińcu Wawelu (kat. 10) oraz wykonał liczną grupę wedut miast gotyckich, renesansowych i barokowych ze sztafażem ludzkim w strojach historycznych - stanowiących jednak odrębne zagadnienie w ramach jego twórczości.

Wielu malarzy w XIX w., podobnie jak Henryk Sienkiewicz w literaturze, skupiało się na historii Polski w XVII w., pełnej klęsk, ale i chwały. Jednym z nich był January Suchodolski, malarz umiejętnie „grający” na uczuciach patriotycznych rodaków. W 1845 r. stworzył sugestywną malarską wizję śmierci wodza Czarnieckiego (kat. 17) w czasie pochodu swoich wojsk idących w stronę Lwowa, we wsi Sokołówka k. Brodów (16 lutego 1665). Do hetmana na łożu w chacie chłopskiej, przy modlącym się księdzu i tłumie podkomendnych podchodzi, prowadzony jego ulubiony wierzchowiec. Obraz ten przypada do gustu miłośnikom sarmatyzmu z powodu emanującego z niego szacunku dla ideałów staropolskich i znacznego nagromadzenia „akcesoriów” wiązanych z XVII w.

Inne sceny, batalistyczne ukazują: *Bitwę pod Beresteczkiem w 1651 roku* na akwareli Konstantego Piotrowicza-Macewicza, z 1890 r. - starcie wojsk koronnych z Janem Kazimierzem na czele z Kozakami i sprzymierzonymi z nimi Tatarami (kat. 15) oraz *Potyczkę husarza z Turkiem* kojarzącą się z czasami Jana III Sobieskiego - na obrazie olejnym Józefa Męciny-Krzesza, z 1881 r. (kat. 18). Pokrewne im są sceny pochodów: *Lisowczycy* - konnego oddziału zagończyków Lisowskiego, czynnych w pocz. XVII w., na akwareli Juliusza Kossaka z 1880 r. (kat. 13) i dwa obrazy wielopostaciowe ukazujące Jana III i jego rodzinę z dworem oraz zbrojnymi. Jeden z nich to okazały *Wyjazd królowej Marysieńki z Wilanowa* z pracowni Józefa Brandta, z ok. 1897 r.: efektowny obraz historyczno-rodzajowy, w guście monachijskim (kat. 22), skomponowany tak, aby mógł stanowić centrum dioramy; pokrewny innemu dziełu Brandta pt. *Wyjazd Jana III z Wilanowa* w Muzeum Pałacu w Wilanowie. W obu wypadkach „koronowane głowy” wyjeżdżają z willi już zimą, na saniach, w asyście dworzan i wojska. Drugą pracę na temat Jana III, zarazem dotyczącą dziejów Kielc - jakby pod wpływem dzieł Brandta(?) - wykonał Ryszard Prauss w 1954 r.: zimową porą król wyjeżdża na saniach (wraz z królową?) z kieleckiego pałacu biskupów krakowskich, żegnany przez biskupa stojącego na dziedzińcu pałacowym od strony kolegiaty, w obecności husarii i innych formacji wojskowych (kat. 23).

Wojny napoleońskie, w których Polacy brali udział w Hiszpanii, odbiły się także echem na obrazach. *Przegląd polskich szwoleżerów przed Napoleonem*, w pobliżu wąwozu Samosierra (zapewne po bitwie 30 listopada 1808 r.) ukazując akwarela Konstantego Piotrowicza-Macewicza, z 1879 r. (kat. 38). Inną zwycięską bitwę polskich żołnierzy napoleońskich, pod nadmorską twierdzą Fuengirola,

7. Il. – kat. 66

z desantem angielskim płynącym na pomoc Hiszpanom (15 października 1810) przedstawił January Suchodolski, ok. 1840-1841 r. (kat. 40).

Batalie toczone przez polskie wojska w ojczyźnie i ich skutki oglądać możemy na kilku następnych obrazach. Na akwareli Juliusza Kossaka z 1882 r. widzimy księcia Józefa Poniatowskiego jadącego konno, w otoczeniu sztabu, po zwycięskim manewrze księcia, ministra wojny Księstwa Warszawskiego i naczelnego wodza wojsk polskich pod Raszynem (19 kwietnia 1809). Wówczas (wraz ze sprzymierzonymi wojskami saskimi) odparto atak Austriaków zagrażających Warszawie, dowodzonych przez arcyksięcia Ferdynanda Habsburga d'Este (księcia Toskanii) w czasie wojny napoleońskiej francusko-austriackiej (kat. 39).

Muzeum przechowuje też sceny z powstania listopadowego: m.in. ukazującą zaciepły bój pod Olszynką Grochowską w obronie Warszawy (24-25 lutego 1831) wojska polskiego pod dowództwem gen. Józefa Chłopickiego z carskim dowodzonym przez feldmarszałka Iwana Dybicza - w interpretacji autora „reporterskiej” akwareli, z drezdeńskiej pracowni L. Oeillot de Mars (kat. 45); oraz klasycystyczną scenę olejną monogramisty MW (lub WM?) - z centralną postacią gen. Józefa Sowińskiego w kościele św. Wawrzyńca na Woli pod Warszawą, dowodzącego obroną ludności, która schroniła się w tej świątyni przed carskim wojskiem (6/7 września 1831). Ten kościół na Woli przestał istnieć po powstaniu. Grochowska bitwa ukazuje realistycznie walkę trudno rozpoznawalnych „mas” żołnierzy na rozległym terenie, w momencie apogeum zmagania; natomiast scena na Woli jest

8. Il. – kat. 18

9. Il. – kat. 13

10. Il. – kat. 22

11. Il. – kat. 40

kompozycją symboliczną w guście teatralnym: grupka Polaków pod swoim sztandarem z orłem polskim usiłuje przeciwstawić się oddziałowi wrogów niosących sztandar z orłem dwugłowym.

Na Kielecczyźnie w latach 40. XIX w. duże poruszenie wywoływała działalność księdza Piotra Ściegiennego (+1890), organizatora tzw. spisku do walki o wyzwolenie narodowe i społeczne, dążącego do wywołania powstania w 1844 r. Ściegienny zakończył swą działalność polityczną skazaniem przez carat na katorgę (1844-1871, Nereczysko). Na obrazie Andrzeja Olesia (artysty, muzealnika

12. Il. – kat. 39

13. Il. – kat. 45

14. Il. – kat. 46

i konserwatora związanego z Kielcami od międzywojnia), namalowanym szkicową, lekką formą w 1949 r. lud na nielegalnym zebraniu słucha oracji ks. Ściegiennego (kat. 50), jakby tuż-tuż przed powstaniem (1844), bo przybyli mężczyźni są dość ciepło odziani, w magierkach i z bronią: z kosami lub karabinami. Piesi i konni stoją na skraju puszczy u stóp Gór Świętokrzyskich – wg tradycji w Krajinie. W tle majaczy zarys klasztoru Św. Katarzyny, wśród drzew drewniana kapliczka o spadzistym daszku i drewniany krucyfiks. Ksiądz stoi i przemawia na szczycie pagórka, wokół niego gęsty tłum. Wizyjność sceny podkreśla postać siedzącego nieopodal księdza, lirnika z lirą korbową na kolanach. Obok mężczyzn, z rzadka widać czerwonawe zapaski kobiet.

Być może z opowieściami o Wiośnie Ludów ma związek scena namalowana przez młodego Józefa Szermentowskiego *Przemarsz wojska przez wieś*, akwarela z 1852 r. (kat. 51): dowódca oddziału ułanów w wysokich czapkach pyta o drogę kobietę z dzieckiem stojących pośród spalonych lub zrujnowanych zabudowań wiejskich(?).

Scena wiążąca się z powstaniem styczniowym w okolicy Kielc to *Zaprzęg pod Karczówką*, akwarelowa ilustracja autorstwa Ryszarda Praussa, z 1936 r.: ranni powstańcy na furze konnej zdążającej ku zabudowaniom klasztoru karczówkowskiego (kat. 53).

Groźny „żywiol kozacki” sprowadzony przez carat na tereny Kongresówki jest tematem dzieł autorstwa Juliusza Kossaka *Kozacy dońscy*, akwareli z 1877 r., ukazującej oddział kozacki pod sztandarem (kat. 57); jak również Władysława Maleckiego *Pochód Kozaków*, kompozycji olejnej, którą należy traktować jako

15. Il. – kat. 58

przejaw niepokojących Maleckiego wspomnień na temat powstania styczniowego (kat. 58)¹⁰.

Tragiczny los więźniów politycznych skazywanych na katorgę syberyjską, może najbardziej dramatycznie w sztuce polskiej zdołał oddać Jacek Malczewski. Ten trudny temat podjął również Tadeusz Rybkowski (syn malarza Jana Rybkowskiego) malując w 1912 r. pieszych skazańców - zapewne na postoju, pod okiem konnych Kozaków, w zimowym pejzażu (kat. 60).

I wojna światowa stworzyła okazję walki o odzyskanie niepodległości Polski. Nadzieją na przyspieszenie „sprawy narodowej” był marsz zbrojnych strzelców Józefa Piłsudskiego z krakowskich Oleandrów (6 sierpnia 1914) ku Warszawie przez Kielce, tutaj przybyłych 12 sierpnia 1914 r. i wypartych 13 sierpnia, ale nie definitywnie, jak wiemy powrócili niebawem. Śladem artystycznym tego „pierwszego wyzwolenia Kielc” w okresie I wojny jest tryptyk zamówiony przez rodzinę Żygulskich u Stanisława Kaczor-Batowskiego we Lwowie w latach 30. XX w., będący apoteozą Józefa Piłsudskiego, jego sztabu i piechoty strzeleckiej (kat. 62/1-3).

10 Por. Literatura: Władysław Aleksander Malecki, poz. kat.: 15 - obraz *Kawaleria powstańcza...*, 1877 (wł. pryw.); 49 - obraz *Patrol powstańczy. Czaty*, 1883 (wł. Muzeum Narodowego w Warszawie); 57 - obraz *Wojsko na drodze w lesie*, 1886, 1887 (wł. jw.); *Malarze polscy w Monachium*, s. 55 - obraz *Pochód* (pryw.). Nawiązanie do „monachijczyka” M. Gierymskiego - Por. literatura: Stępień, il. I., IV, 80, 88, 89; *Malarze polscy w Monachium* (jw.), s. 54 - obraz M. Gierymskiego, *Pochód ułanów polskich*, ok. 1865 (wł. Muzeum Sztuki w Łodzi)

16. Il. – kat. 62/1-3

Na obrazie środkowym tryptyku oglądamy radosne powitanie strzelców przez kielczan, co - jak stwierdzają kronikarze nie miało miejsca, dominowała daleko posunięta wstrzemięźliwość w okazywaniu radości i strach przed represjami władz carskich (strach uzasadniony, bo represje nastąpiły po wycofaniu się strzelców), a na obrazach skrzydłowych - po względnie spokojnym marszu strzelców od granicy z Galicją - właśnie w Kielcach ich konfrontację bojową z wojskiem carskim i wycofywanie się. Wojna trwać miała przecież jeszcze długo. Posiadany przez muzeum szkic tryptyku świadczy z kolei o częściowej zmianie kompozycji przez malarza, w trakcie tworzenia dzieła (kat. 61).

Sytuację żołnierzy-jeńców ukazał z kolei kielecki artysta Henryk Czarnecki malując dwa obrazy tak samo zatytułowane: *Jeńcy rosyjscy w katedrze kieleckiej* z lat 1914/1915: mniejszy - o charakterze szkicu koncepcyjnego i większy sprawiający wrażenie niedokończonego (kat. 63/1-2). We wnętrzu świątyni jeńcy w mundurach, rozbrojeni oczywiście, pilnowani są przez strażnika z karabinem. Jeńcy wyglądają na zmęczonych, niektórzy są ranni, polegający na posadzce. Nieokreślona jest ich narodowość. Należy pamiętać, że wybuch I wojny spowodował wcielenie do wojska Polaków z trzech zaborców (Rosja, Prusy, Austria).

Zakończenie wojny uwieńczyło dla Polaków odzyskaniem niepodległego państwa w listopadzie 1918 r. oddają olejne obrazy z cyklu „Polonia” autorstwa symbolisty Jacka Malczewskiego, który trwając (od ok. 1900 r.) w „manierze młodopolskiej” ukazał, m.in., dwie monumentalne personifikacje Polonii-Eurydyki w 1918 r. (zapewne w samym końcu tego roku): jeszcze w wojskowych szynelach, z dopiero-co odchodzącą Niewolą ze stopami w kajdanach, ale już w koronie Niezawisłości państwa (kat. 65/1-2). Malczewski wyrażał także wciąż grożące niebezpieczeństwa polityczne: poprzez alegoryczny *Autoportret w zbroi* z 1919 r.: z opadającym z ramion szynelom wojskowym (na zbroi) i z łaską wędrowca (kat. 65/3), a w 1920 r., posługując się kanwą mitu greckiego z Heraklesem-Herkule-

17. Il. – kat. 63/1

sem, „odmalował” groźbę utraty niezawisłości, na skutek najazdu wojsk bolszewickich (kat. 65/4). Potyczki kawalerii polskiej z Kozakami w 1920 r. ukazują natomiast realistyczne obrazy: Józefa Eismonda i Leonarda Wintorowskiego (kat. 67, 68). W 1938 r. oddział ułanów z lancami z biało-czerwonymi proporczykami przedstawił Ryszard Prauss (kat. 69).

Malarstwo nawiązujące do II wojny światowej oddaje realistycznie różnorodne sytuacje: terror lat okupacji hitlerowskiej i walki z okupantem, a także widoki zrujnowanych miast po przejściu frontów. Wojciech Weiss, malarz-modernista namalował w latach II wojny obraz pt. *Transport* – tłum na peronie stacji kolejowej (krakowskiej?), przed podstawieniem pociągu, zimową porą, osoby przed wywiezieniem do hitlerowskich obozów koncentracyjnych lub na tzw. roboty w głąb Niemiec (kat. 70). W muzeum są także „reporterskie” rysunki, podkolorowane akwarelę, oddające okrutne realia okupacji i frontowych zmaganiań bojowych Polaków i wojsk koalicyjnych z hitlerowskimi, z tek Ryszarda Praussa (wybór - kat.: 71-76). Ukazują, np.: sceny egzekucji, żołnierskie walki niemiecko-polskie w Warszawie, Gdańsku, Wrocławiu i wreszcie kapitulację Niemiec w Berlinie (8 maja 1945).

Uzupełnieniem batalistycznego „żniwa śmierci” są weduty pełne „zastygłej ciszy i grozy”, bez sztafażu - ruiny powojenne wielu miast i miasteczek. Część prac tego rodzaju Ryszard Prauss pozostawił w szkicach ołówkowych (zbiory Działu Rycin MNKi). Wszystkie one: szkice i akwarele uzupełniają dokumentację fotograficzną tamtych dramatycznych wydarzeń, które szybko zaciera czas.

Przegląd omawianego malarstwa zamyka scena z pochodu Ludowego Wojska Polskiego w gotowości bojowej (1944) namalowana w latach 60. XX w., przez czynnego w Kielcach od lat 30., Wincentego Bednarskiego: obraz okazały, olejny, typowo socrealistyczny (kat. 77).

18. Il. – kat. 65/3

20. Il. – kat. 70

19. II. – kat. 68

KATALOG OBRAZÓW

Układ zgodny z chronologią wydarzeń, od pradziejów do II wojny światowej

Uwaga: numery inwentarzowe obrazów zmieniały się, stąd są różne w publikacjach

Skróty:

cz. - czynny (malarz)

„Kielecka galeria” (cykl) - stała *Galeria malarstwa polskiego i europejskiego i rzemiosła artystycznego* MNKi

KZS - Katalog Zabytków Sztuki w Polsce

l.d.r. - lewy dolny róg lica obrazu; l.g.r. - lewy górny róg lica obrazu

nr inw. - numer inwentarzowy

MNKi - Muzeum Narodowe w Kielcach

NN - nieokreślony malarz

oł. - ołówek (rysunek)

p.d.r. - prawy dolny róg lica obrazu; p.g.r. - prawy górny róg lica obrazu

prywat. - prywatna własność

PSB - Polski Słownik Biograficzny

PTK - Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, Oddział (O.) w Kielcach (do 1939)

RMNKi - Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach

RMS - Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach

SAP - Słownik Artystów Polskich i w Polsce działających..., wyd. PAN 1971
(kontynuowany)

SHS - Stowarzyszenie Historyków Sztuki

TZSP - Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie

wł. - własność

zb. - zbiory

* hipotetyczne pochodzenie mienia podworskiego, tj. miejscowości

1. Malczewski Jacek (1854-1929), *Pytia*, 1917, olej/tektura, 101,5x72,5 cm; nr inw. MNKi/M/1608, kolekcja Wielopolskich z Chrobrza
Lit.: Modrzejewska, Oborny, kat. 89; Grzybkowska, s. 45, rozdz. „Ojczyzna” poz. 21, il.; Jeżewska, *Młoda Polska* 2000, s. 14-15, il.; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 25; *Motywy mitologiczne w sztukach plastycznych*, kat. 89, il. Głosa: obraz symboliczny z cyklu „Polonia” J. Malczewskiego (*vide* kat.: 65/1-4): Obraz - analogia - por. Grzybkowska, s. 45 rozdz. „Ojczyzna” poz. 22, il.: J. Malczewski, *Pytia*, 1917 (wł. Lwowskiej Galerii Obrazów)
2. Wyspiański Stanisław (1869-1907), *Skarby Sezamu* - noc sobótkowa w wizji symbolicznej: puszcza z drzewami antropomorfizowanymi, z odsłoniętymi postaciami przodków przed oczami wędrowca; ok. 1897, pastel/tektura, 72x60 cm; nr inw. MNKi/M/162
Lit.: Modrzejewska, Oborny, kat. 196; Juszcak, Liczbińska, il. 6; Kuczyński, Oborny, s. 122-124, il. s. 123; Kuczyński, Kwaśnik-Gliwińska, Jeżewska, s. 46, il. 37; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 27, il. 79
3. Wawrzeniecki Marian (1863-1943), *Ofiara na grobie Słowian* - fantazja na temat pradziejów Słowian pogańskich; ok. 1907, olej/plótno, 70x53 cm,

- z solarną swastyką przy sygnaturze malarza na licu; nr inw. MNKi/M/234
Lit.: Przyppkowski, s. 208; *Kolekcja Kielbassa*, s. 24, s. 34, poz. 29, il. s. 24;
Modrzejewska, Ozdoba-Kosierkiewicz, „Malerei” kat. 30
4. Prauss Ryszard (1902-1955), *Lady Godiva* - ilustracja do angielskiej ballady z XI w., rozpowszechnionej w XVIII w.: postać jadącej konno, nago, wśród tłumów, młodej Godivy, która spełniała „niecny” warunek męża, aby ochronić podległą ludność przed nadmiernymi daninami; lata 30., ołówek/akwarela/papier, 50x70,5 cm; nr inw. MNKi/M/569
Lit.: Jeżewska *Nowe nabytki* 1995, s. 274; *Sztuka Kielecczyny*, „Malarstwo” poz. kat. 424.
Glosa: akwarela ma odpowiednik w szkicu rysunkowym R. Praussa w Dziale Rycin MNKi: *Scena na moście. Lady Godiva*, ołówek/papier, 22x30,5 cm, nr inw. MNKi/GR/1915 (oprac. M. Pieniążek-Samek, MNKi 2002)
5. 1-4. NN (Małopolska?) malarz cechowy, pocz. XVII w., cztery fragmenty desek-wsuwek stropowych (z większego zespołu, nie zachowanego?), każda z wizerunkiem głowy polskiego władcy z rodu Piastów (XII-XIII w.) w czterołściu i z opisem w j. polskim (majuskuła), tempera na gruncie kredowo-klejowym, malunki brązem:
Bolesław III Krzywousty (1102-1138) - król; głowa z opisem (częściowo zachowanym): „KRZYWOVST”, 57,5x27 cm, M/39/1;
Władysław II Wygnaniec (1138-1146) - książę-senior; głowa z opisem: „WŁADYSŁAW WTORY”, 64x49 cm, nr inw. MNKi/M/39/4;
Mieszko III Stary (ok. 1121-1202) - książę-senior; głowa z napisem majuskułnym: „STARY”, 64x49 cm, nr inw. MNKi/M/39/3;
Kazimierz II Sprawiedliwy (1177-1194) - książę-senior; głowa z opisem: „KAZIMIERZ / WTORY / SPRAWIEDLYWI”, 63x49,5 cm, nr inw. MNKi/M/39/2
Lit.: Kotasiak, Gomuła, Brociek, s. (nnr) 2, il.
Glosa: koncepcje, co do pochodzenia desek stropowych: W. Ozdoba-Kosierkiewicz (1970) - z nieistniejącego dworu w Chrobrzu, podobnie - B. Paprocki (1992); D. Kalina (Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Kielcach, 2007) - z zamku w Chęcinach, z ok. 1618 r. (za wiedzą tegoż)
6. Prauss Ryszard, *Rycerz z oddziałem pieszych idących przez las* [XIV w.?] - scena kostiumowa: traktem leśnym jedzie konny rycerz (krzyżowiec?) w zbroi pełnej, z mieczem u pasa i lancą w prawicy, w otoczeniu uzbrojonych piechurów, w hełmach łębkowych, z tarczami ze znakiem krzyża; 16 marca 1936, akwarela/papier, 71x106 cm (z ubytkiem); nr inw. MNKi/428
Lit.: *Sztuka Kielecczyny*, „Malarstwo”, kat. 410
7. Prauss Stanisław (1902-1967), *Rycerz i giermek na koniach* [XIV w.] - w zbrojach osoby i konie; lata 30., akwarela/papier, 44x60 cm; nr inw. MNKi/M/962
Lit.: *Sztuka Kielecczyny*, „Malarstwo”, kat. 945, il.
8. Prauss Stanisław, *Rycerz na koniu* [XV/XVI w.] - w zbroi z „waffenrockiem”, w hełmie z koroną i długimi labrami (rycerz-król?), na spiętym koniu, z uniesionym mieczem; lata 30., akwarela/papier, 35x23,5 cm; nr inw. MNKi/M/963

Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 946

9. Prauss Stanisław, *Postać rycerza. Landsknecht* [1. poł. XVI w.] - z mieczem na ramieniu, u pasa ze sztyletem i koncerzem(?), w kapeluszu; lata 30., akwarela/papier, 28x18 cm; nr inw. MNKi/M/961
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 944, il.
10. Prauss Ryszard, *Turniej rycerski na Wawelu* [XVI w.] - pojedynek konnych rycerzy, zimą, na tle renesansowych krużganków i gotyckich baszt; 1939, akwarela/papier, 40,5x49,9 cm; nr inw. MNKi/W/438
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, poz. kat. 420
11. NN (Polska), *Portret Jerzego Radziwiłła* (ok. 1480-1541) - popiersie archaizowane wojewody kijowskiego, kasztelana trockiego, wileńskiego, hetmana polnego, następnie w. litewskiego i marszałka - zw.: Victor, Herkules Litewski; był synem Mikołaja, ojcem Mikołaja Rudego i Barbary, żony Zygmunta Augusta. Ukazany w podeszłym wieku (ok. 1540-1541, wg portretu trumiennego(?), z obfitym zarostem (wąsy, broda), w zbroi; opis wokół postaci: IERZI I XZE / RADZIWIŁŁ / ROKU / 1541, XVIII/XIX w., olej/plótno, 66x53 cm; nr inw. MNKi/M/1719*
Lit.: Mackiewicz, s. 38, tabl., il. 1-2; *Radziwiłłowie herbu Trąby*, s. 6, tabl.
Glosa: analogie ikonograficzne portretu: obraz (prototyp) nieznanego malarza, model *en pied*, w zbroi, opis na licu (l.g.r.) - por. Mackiewicz, il. 1 za Kroniką: *Zywapis Bielarusi XIII-XVIII stagoddziau* (Mińsk 1980, il. 109). Za w/w Kroniką - grafiki, por.: Ozdoba-Kosierkiewicz 1986, kat. 18, il. (z: *Hetmani koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa 1862: wg rys. W. Gersona, litografie: A. Dzwonkowski, H. Aschenbrenner) - model do bioder, zbiory MNKi; Widacka, Żendara, poz.: 4382 wg rys. W. Gersona, 4383 portretowany w popiersiu, w owalu - miedzioryt H. Leybowicza, 1745-1758; Widacka, t. 7, il. s. 86
12. Mistrz Drezdeńskich Portretów Hohenzollernów (cz. 2 poł. XVI w.: Drezno, Berlin, Królewiec), *Portret Marii Eleonory Pruskiej (1550-1608)* - Maria Eleonora księżniczka von Juelich, Cleve, Berg od 1573 r. żona Albrechta Fryderyka Hohenzollerna księcia Prus Książących: popiersie, przed 1600, olej/deska, 43,5x34 cm; nr inw. MNKi/M/336
Lit.: *Sztuka niemiecka*, kat. 50, il.; Jeżewska 1996, s. 35, il. s. 34
13. Kossak Juliusz (1824-1899), *Lisowczycy* - polska formacja wojskowa do wojny podjazdowej utworzona przez Aleksandra J. Lisowskiego (+1616), pułkownika wojsk królewskich, znana od 1614 r.: konni jeźdźcy z różnorodną bronią pod sztandarem; 1880, akwarela/papier, 72x83,5 cm; nr inw. MNKi/M/1332
Lit.: Oborny 1975, s. 538; Jeżewska *Juliusz Kossak* 2002, s. 15, il.; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, il. 59
14. 1-2. Rycerski Aleksander (1825-1866) wg Tomasza Dolabelli (ok. 1570-1650) i jego krakowskiego warsztatu, kopie sztalugowe z ok. 1860-1862 scen historycznych z lat 1634-1635, w stropach ramowych pałacu kieleckiego:

- Rokowania pokojowe ze Szwedami w Sztumskiej Wsi w 1634 roku*, olej/płótno, 60x76 cm; nr MNKi/M/136;
Audycja u Władysława IV Wazy w Kwidzynie w 1635 roku [rozejm], olej/płótno, 60x76 cm; nr inw. MNKi/M/135
Głosa: w Dziale Rycin MNKi są ponadto, A. Rycerskiego wg T. Dolabelli: *Rokowania pokojowe ze Szwedami w Sztumskiej Wsi w 1634 r.* - litografia, 70x86 cm; nr inw. MNKi/GR/2828 oraz *Audycja...* - ołówek, 67x83 cm; nr inw. MNKi/M/2827 - por. Jeżewska 2004, s. 186. Inny egzemplarz *Audycji...* A. Rycerskiego, ze zb. Muzeum Narodowego w Warszawie, eksponuje Muzeum Lubelskie w Lublinie (Zamek)
15. Piotrowicz-Macewicz Konstanty (cz.: lata 60-80. XIX w., *Bitwa pod Beresteczkiem w 1651 roku* - walka wojsk króla Jana Kazimierza Wazy z Kozakami pod dow. Bohdana Chmielnickiego i Tatarami chana Islama Gireja III z Bachczysaraju; 1890, akwarela/papier, 70x130 cm; nr inw. MNKi/M/1867*
Lit.: *Malarstwo batalistyczne XVIII-XIX w.*, kat. 14, il.; Jeżewska Akademia Świętokrzyska 2007, s. 55, 59 kat. 20(b)
16. Kasiewicz Marcin (1834-1898), *Czarnecki na koniu* [1656] - Stefan Czarnecki (1599-1665) w charakterystycznej burce, z wyciągniętą szablą, jako dowódca pod Warką w walce ze Szwedami; 1850-1860, olej/płótno, 48x39 cm; nr inw. MNKi/M/1873*
Głosa: co do ubioru Czarnieckiego - jego burka kaukaska (narzucana na zbroję) zachowana jest w Muzeum XX Czatortoryskich w Krakowie (por. „Rzeczpospolita”, dodatek „Bitwa pod Warką” z cyklu „Chwała oręża polskiego”, nr 11 [32]: 7 października 2006)
17. Suchodolski January (1797-1875), *Śmierć hetmana Czarnieckiego* [1665] - Sokołówka k. Brodów, 16 lutego 1665: pożegnanie dowódcy w chacie chłopskiej; 1845, olej/płótno, 119x168 cm; nr inw. MNKi/M/1937*
Lit.: Modrzejewska, Oborny, poz. kat. 160; Myślińska 1991, il.
Głosa: replika obrazu - w Muzeum Narodowym w Poznaniu, por. Sroczyńska 1984, il. s. 23; na tym dziele Suchodolskiego wzorował się Leopold Loefler malując w 1860 r. swoją wersję tego tematu, obecnie w Muzeum Narodowym we Wrocławiu - por. Łukaszewicz, Houszka, kat. 215, il.
18. Męcina-Krzesz Józef (1860-1934), *Potyczka husarza z Turkiem* [2. poł. XVII w.] - studium na temat walk polsko-tureckich w 2. poł. XVII w.; 1881, olej/deseczka, 29x25 cm; nr inw. MNKi/M/424
Lit.: Oborny 1980, s. 342-343, ryc. 16; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 20
19. NN (Polska) malarz dworski - krąg Jana Triciusa (+1692)?, *Portret Marii Kazimierzy Sobieskiej (1641-1716)* - królowa siedząca we wnętrzu pałacowym; kon. XVII w., olej/płótno, 96x68 cm, nr inw. MNKi/M/1613, z kolekcji Wielopolskich z Chrobrza
Lit.: Walicki, Tomkiewicz, Ryszkiewicz, s. 377, il. 155; *Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku*, kat. 1021; Fijałkowski, Voisè, il. 41: Jan Tricius, *Portret Marii Kazimierzy Sobieskiej*, ok. 1670 (1676?), Muzeum Pałac w Wilanowie; Modrzejewska 1986, poz. kat. 5

20. 1-2 NN (Polska) malarz dworski, 3. ćw. XVIII w., para portretów, z kolekcji Popielów z Kurozwek: *Portret Jana III Sobieskiego (1629-1696)* - w popiersiu, w zbroi imperatora rzymskiego - po 1683 r.; olej/plótno, 51x38 cm (ze śladami przemalowania do kształtu owalnego); nr inw. MNKi/M/1579*
Lit.: Ruszczycówna, s. 256, il. 32; Jeżewska, Akademia Świętokrzyska 2006, s. 37, 44; *Portret Marii Kazimiery Sobieskiej (1641-1716)* - w popiersiu (w typie Ludwika Marii Gonzaga), olej/plótno, 49x39 cm; nr inw. MNKi/M/1580*
Lit.: Jeżewska - jak 20/1; do porównań: *Gdzie Wschód spotyka Zachód*, kat. 454, il.: W. Hondius ryt., wg J. v. Egmonta *Ludwika Maria*, 1649 (Muzeum Narodowe w Warszawie); Widacka/6, s. 354-356 - il. grafik portretowych poz. s. 354-356
21. 1-2. NN (Polska) malarz dworski l. 80. XVII w.? - wg, NN kopista (Polska) XIX w., para portretów:
Portret Jana III Sobieskiego - w popiersiu, w zbroi, płaszczu, olej/plótno, 74,5x60 cm; nr inw. MNKi/M/1706*
Lit. (do porównań): *Chwała i sława Jana III*, kat.: 63, 67, 69; il. - graficzne portrety króla, różnych autorów, po 1683 (zb. Muzeum Narodowego w Warszawie); Ruszczycówna, il. 9-11 i in.;
Portret Marii Kazimiery Sobieskiej - w ślad za wizerunkami z epoki, m.in. portretem z regaliami, przypisanym Triciusowi: w popiersiu, olej/plótno, 75x60 cm; nr inw.: MNKi/M/1658*
Lit. (do porównań): Walicki, Tomkiewicz, Ryszkiewicz, s. 377, il. 155: Jan Tricius, *Portret Marii Kazimiery Sobieskiej*, ok. 1670 (1676?), Muzeum Pałac w Wilanowie; *Chwała i sława Jana III*, kat. 125: J. Blondeau ryt., 1696-1697 (zb. Muzeum Narodowego w Warszawie)
22. Brandt Józef (1841-1915), *Wyjazd królowej Marysienki z Wilanowa* - Maria Kazimiera Sobieska [ok. 1690?] opuszcza willę w obecności dworu i wojska (husaria); ok. 1897-1899, olej/plótno, 200x400 cm; nr inw. MNKi/M/374
Lit.: Kuczyński, Oborny, s. 67, il. s. 66; Oborny 1992, s. III.; *Straty wojenne*, kat. 26, il.; Jeżewska *Józef Brandt* 2001, s. 15, il. s. 14; Pieniążek-Samek, Oborny, Główna, s. 149, il. 152, il. 175; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 20, il. 54
Głosa: opisywany obraz, ongiś w TZSP w Warszawie, jest „siostrzany” względem obrazu J. Brandta *Wyjazd Jana III i królowej Marysienki z Wilanowa* z 1897 r., w Muzeum Pałac w Wilanowie. W handlu antykwarecznym pojawiły się związane z w/w obrazami: szkic koncepcyjny *Wyjazdu...* - por. kat. Domu Aukcyjnego UNICUM w Warszawie, 1 grudnia 1996, poz. 76 oraz replika - por. Sarzyński, s. 86-87, il.: J. Brandt, *Wyjazd z Wilanowa*, „wizytówka” Domu Aukcyjnego Agra-Art w Warszawie
23. Prauss Ryszard, *Scena przed zamkiem w Kielcach - wyjazd Jana III Sobieskiego* - pożegnanie króla i królowej jadących w saniach między oddziałami wojskowymi (husaria i in.) - przez biskupa, w pejzażu zimowym; 1954, akwarela-gwasz/papier, ok. 50x70 cm, w p.d.r. - dedykacja dla Anny Narzyskiej (przyszłej żony artysty) w dniu imienin - 26... lipca[?] 1954, nr inw. MNKi/W/743
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 725

24. 1-2. Weidemann Friedrich Wilhelm (1668-1750)?, pracownia?, 1701/1702, para portretów koronacyjnych:
Portret Fryderyka I Hohenzollerna (1657-1713) - króla (I) Prus od 1701: do wysokości bioder, w zbroi, płaszczu gronostajowym, z berłem; olej/płótno, 116x99 cm; nr inw. MNKi/M/1837*
Portret Zofii Szarloty Hanowerskiej (1668-1705) - żony (II) Fryderyka I (jw.), królowej (I) Prus od 1701 r.: do wysokości bioder, z koroną; olej/płótno, 116x93 cm; nr inw. MNKi/M/1838*
Głosa: ikonografię obu postaci ustalili kustosze Muzeum Pałac w Wilanowie, 1997. Regalia: motyw berła na portrecie Fryderyka I i korony na portrecie Zofii Szarloty - zgodne z ich publikowaną ikonografią, por. Strzelczyk, il. s. 430, 432. *O domniemanym artyście*: Thieme, Becker, Vollmer, s. 264
25. NN (malarz dworski), *Portret Jakuba Ludwika Sobieskiego (1667-1737)* - jako księżę Oławski? (Śląsk): w półpostaci, w zbroi, płaszczu gronostajowym, ze wstęgą orderową; ok. 1720 r. olej/płótno, 68x61 cm; nr inw. MNKi/M/1806*
Lit.: Modrzejewska 1984, poz. kat. 21; Ozdoba-Kosierkiewicz 1982, s. 182
26. NN (Rosja?) - wg, NN kopista (Polska?), *Portret Piotra I Wielkiego (1662-1725)* - cara Rosji (od 1689), cesarza Rosji (od 1721): w półpostaci, z orderem św. Andrzeja Apostoła; ok. 1720-1725, olej/płótno, 78x64 cm; nr inw. D/1687*
Głosa: w Polsce wizerunek Piotra I wykonał Konstanty Aleksandrowicz (cz. 1777-1794 Warszawa), na podstawie dzieła [warsztatowego] z kręgu Karola de Moor z 1781 r. (oryginał w Ermitażu) - por.: Piwkowski, kat. 15, il. 8. Portret w MNKi wykazuje jednak większe podobieństwo do portretu cara z 1721 r. - por. Serczyk, il. s. 177: *Portret Piotra I w mundurze rotty bombardierskiej pułku Preobrażeńskiego, 1721*. Odnośnie orderu św. Andrzeja Apostoła - por. Jakubowski, s. 15-17, il. 1
27. NN (Saksonia lub Polska), *Portret Augusta II Mocnego (1670-1733)* - motyw głowy Augusta Wettina w peruce *a la lion*, pocz. XVIII w.?, olej/płótno, 49x39 cm (owal); nr inw. MNKi/M/1869*
Lit.: Modrzejewska, Oborny, kat. 214
28. Silvestre Louis, de (1675-1760) - wg, kopista cechowy (Polska?), *Portret Augusta III Sasa (1696-1763)* - król w półpostaci; po 1733, olej/płótno, 77x45 cm; napis na licu w p.g.r.: AVGVSTVS 3. REX POLONIE / REX SAXONIE; nr inw. MNKi/M/1967*
Głosa: analogie ikonograficzne omawianego portretu: olejne portrety z kręgu L. de Silvestre'a: w Muzeum XX Czartoryskich w Krakowie, w Muzeum Pałacu w Wilanowie i Muzeum Narodowym w Warszawie oraz najbliższy formalnie w Muzeum Okręgowym w Tarnowie - por.: *Malarstwo europejskie II*, kat. 1201, il.; Modrzejewska 1982, s. 136-139, ryc. 8; *Louis de Silvestre*, kat. 20, 21, 22, 23; il. Bezpośrednim wzorem omawianej kopii cechowej mogła być jednak grafika
29. 1-2. Misiowski Józef Antoni (cz. 1735-1743), Kraków 1740, para portretów z kolekcji Wielopolskich z Chrobrza:

Portret Franciszka Wielopolskiego Gonzaga-Myszkowskiego ordynata pińczowskiego (?-1732) - ukazanego do bioder, jako obrońcy twierdzy; u dołu obrazu - opis malarza: kogo namalował i kiedy, w j. łac.; olej/plótno, 100x133 cm; nr inw. MNKi/M/1624

Lit.: Modrzejewska, Oborny, kat. 116; Walicki, Tomkiewicz, Ryszkiewicz, s. 51, 402; il. 200; Ozdoba-Kosierkiewicz 1982, s. 162-164, ryc. 7; *Pod jedną koroną*, kat. III/48, il.; Pieniążek-Samek, Oborny, Główna, il. s. 148; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 7, il. 5;

Portret Aleksandra Jana Jabłonowskiego (1669-1723) - ukazanego do bioder, jako dow. wojska w 1705; był chorążym w. koronnym (1676-1693), wojewodą ruskim (od 1697) - przeciwnikiem Augusta II Mocnego (przezeń więziony 1713-1716): z buzdyanem pułkownika, na tle krajobrazu z pochodem wojsk i twierdzą; u dołu obrazu - opis malarza: kogo namalował i kiedy, w j. łac., z podaniem wzorca ikonograficznego z 1705; olej/plótno, 145x130 cm; nr inw. MNKi/M/1625

Lit. Modrzejewska, Oborny, kat. 115, il. kol.; Walicki, Tomkiewicz, Ryszkiewicz, s. 51, 402; Ozdoba-Kosierkiewicz 1982, s. 162-163, ryc. 6; Kuczyński, Oborny, s. 99, il.; Jeżewska *Matejko* 1995, s. 28-29, il. s. 26; Pieniążek-Samek, Oborny, Główna, s. 148, il. 150; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 7, il. 6

Głosa: portret-wzór z 1705 r. - zachowany (prywatnie), por.: *Polaków portret własny* 1983-1986, s. 67, kat. 309, il. 152 oraz Biedrońska-Słotowa, il. 51 (z błędnym podpisem, że obraz w MNKi, a jest to w/w z 1705); Pieniążek-Samek, Oborny, Główna, s. 148, il. s. 150

30. Bacciarelli Marcelli (1731-1818) - wg(?), NN kopista, *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego* - popiersie, w zbroi i płaszczu purpurowym gronostajowym, z orderem; 1776-1780, olej/plótno, 73x57,5 cm, na odwrocie błędny napis, że modelem jest August Czartoryski; nr inw. MNKi/M/1820*

Głosa: jedna z historycznych replik dzieła, obecnie w Muzeum Narodowym w Poznaniu z 1776 r. (publikowane); opracowanie ikonografii - Paprocki, na podstawie: Chyczewska, il. 48

31. Bacciarelli Marcelli - wg, NN kopista, *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego* - popiersie, we fraku mundurowym i płaszczu gronostajowym, z insygniami Orderu Orła Białego; ok. 1790?, olej/plótno, 67x56 cm; nr inw. MNKi/M/1735*

32. Bacciarelli Marcelli lub Jan Chrzyciel St. Lampi (1751-1830) - wg NN kopista, *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego* - popiersie, we fraku dworskim, z akcesoriami orderowymi - Order św. Stanisława (za W. Ozdobą-Kosierkiewicz, MNKi); ok. 1790, olej/plótno, 63x50 cm; nr inw. MNKi/M/1314
Lit. Oborny 1968, s. 241; Jeżewska 1999, s. 14, il.; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 13, il. 26

33. Peszka Józef (1767-1831), *Portret Jacka Małachowskiego (1737-1821)* - pełnił funkcje: kanclerza w. koronnego, marszałka Sejmu Wielkiego; w polskim stroju kontuszowym z pasem „złotolitym”, z kodeksami praw, pieczęcią; ok. 1792-1795 (lub późniejsza replika autorska), olej/plótno, 159,5x109 cm; nr inw. MNKi/M/1659*

Lit.: Modrzejewska 1984, kat. 5; Modrzejewska 1986, kat. 11; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 13, il. 31

34. Grassi Józef (1757-1838), *Tadeusz Kościuszko (1746-1817)* - w popiersiu, w zbroi, z orderami: Cincinnata i Virtuti Militari; po 18 czerwca 1792 r., olej/płótno, 50x40,3 cm, w ramie z dedykacją Kościuszki dla Waleriana Dzieduszyckiego, obraz i rama ze zbiorów Dzieduszyckich; nr inw. MNKi/M/334
Lit.: Kopera, fig. 206; Kozakiewicz, il. 37; Kuczyński, Oborny, s. 74-75, il. s. 74; Kuczyński, Kwaśnik-Gliwińska, Jeżewska, s. 35, il. 29; Jeżewska, Józef Grassi 2002, s. 14-15, il. s. 15; Pieniążek-Samek, Oborny, Główna, s. 149, il. 151; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 27, il. 30
Główna: portret ten jest repliką autorską Grassiego, dziełem pochodnym od wizerunku Kościuszki w kolekcji gołuchowskiej - por.: *Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku*, poz. kat. 364, il.; Kozakiewicz, il. 37
35. NN, *Kościuszko* - w popiersiu, w krakowskiej sukmanie, z orderami, pocz. XIX w. (Księstwo Warszawskie), olej/płótno, 28,5x24 cm; nr inw. MNKi/M/1872*
36. Kasiewicz Marcin (1834-1898), *Kościuszko na koniu* - po zwycięstwie pod Racławicami nad wojskami carskimi (4 kwietnia 1794): w białej sukmanie chłopskiej i rogatywce, z orderami, 1850-1860, olej/płótno, 48x39 cm; nr inw. MNKi/M/1559*
37. Otto Jan?, *Kościuszko* - popiersie, model z orderami (jak w poz. 35); ok. 1850?, pastel/papier, 60x55 cm (owal), nr inw. MNKi/H/253
38. Piotrowicz-Maciewicz Konstanty (cz. l. 60-90 XIX w.), *Samosierra. Przegląd wojska polskiego przez Napoleona (30 listopada 1808)* - scena po zdobyciu wąwozu przez polskich szwoleżerów ze szwadronu Jana H. Kozietulskiego, w walce z Hiszpanami, w górach Guadarrama; 1879, akwarela/papier, 75x135 cm; nr inw. MNKi/M/1866*
Lit.: *Malarstwo romantyczne*, poz. 26
39. Kossak Juliusz (1824-1899), *Książę Józef Poniatowski na koniu pod Raszynem w 1809 roku*; 1882, akwarela/papier, 45,5x37,6 cm; nr inw. MNKi/M/1150
Lit.: Kuczyński, Oborny, Postoła, s. 453-454; Olszański, il. 469 (z podpisem *Książę Józef Poniatowski pod Zieleńcami?*); Jeżewska, *Juliusz Kossak* 2002, s. 15, il. s. 14
40. Suchodolski January (1797-1875), *Obrona zamku Fuengirola w 1810 roku* - wojsko polskie w służbie Napoleona i Anglicy z desantu u wybrzeży Hiszpanii. Na koniu z uniesioną szablą - Chełmicki, podkomendny kpt. Franciszka Młokosiewicza (+1849), który bronił zamku Fuengirola k. Malagi przed Hiszpanami i Anglikami; ok. 1840-1841, olej/płótno, 70x95 cm; nr inw. MNKi/M/1558*
Lit.: *Malarstwo romantyczne* poz. 50, il.; do porównań: Sroczyńska 1961, ryc. 26

41. NN, kopista (Rosja?) wg NN kopisty z Polski - *Portret cara Aleksandra I (1775-1825)* - w popiersiu, w mundurze generalskim, z krzyżami orderami (prawdopodobnie: odznaka honorowa orderu wojennego 1807, za bitwę pod Pruską Iławą 1807, za zdobycie Bazardzika 1810); ok. 1815, olej/płótno, 69x56,5 cm; nr inw. MNKi/M/1821*
42. Dawe George (1781-1829), *Portret gen. Franciszka Dzierżykraj Morawskiego (1783-1861)* - w popiersiu, w mundurze generała wojsk polskich (od 1819), po służbie w wojsku Napoleona, z odznaczeniami; ok. 1825?, olej/płótno, 72,5x61 cm (owal), z kolekcji Popielów z Kurozwęk
Lit.: *Malarstwo romantyczne* kat. 62, il.; Jeżewska, Akademia Świętokrzyska 2006, s. 38, 44
43. Michałowski Piotr (1800-1855), *Krakus na koniu. Portret Ludwika Popiela* - wizerunek z czasów powstania listopadowego, ok. 1832 r., olej/płótno, 53x44 cm; z kolekcji Popielów z Kurozwęk
Lit.: Modrzejewska, Oborny, kat. 108 (tu, tradycyjnie model jako „Paweł Popiel”), il.; Kuczyński, Oborny, s. 98, il.; Ostrowski, s. 40 przyp. 54, s. 41 il. („Ludwik Popiel”!); *Piotr Michałowski*, kat. 77, il.; Jeżewska *Piotr Michałowski* 2001, s. 25, il. - okładka s. I; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 15, il. 33; Jeżewska, Akademia Świętokrzyska 2006, s. 38, 44; Jeżewska SHS, s. 41, 44 il. 7
44. NN (Polska), cz. I. 30. XIX w., *Portret Józefa Jakubowskiego (1806-1871)* - w popiersiu, w mundurze wojsk polskich ppor. IV pułku ułanów, uczestnika powstania listopadowego w roli adiutanta wodza naczelnego, z orderem Virtuti Militari; ok. 1832-1833, olej/deska, 31x25,5 cm, zakup od spadkobierców modela; nr inw. MNKi/M/338
45. L`Oeillot de Mars K.C.F.G., C-ie (not. 1832-1862, cz. Berlin i in.), *Bitwa pod Olszynką Grochowską w 1831 roku* - ogólny widok bitwy wojsk polskich; 1831/1832?, akwarela/papier, 50x68 cm; nr inw. MNKi/M/1905*
Lit.: *Malarstwo romantyczne*, poz. 24
46. Monogramista MW (lub WM; Polska), *Generał Józef Sowiński na Woli w 1831 roku* - scena w kościele św. Wawrzyńca na Woli pod Warszawą w czasie powstania listopadowego, obrona przed carskim wojskiem, ok. 1832, olej/płótno, 57x72 cm; nr inw. MNKi/M/43, ze zbiorów Muzeum PTK O. Kielce
Lit.: *Malarstwo romantyczne*, poz. 61, il.
47. NN (Berno?), *Portret gen. Samuela Różyckiego (1781-1834)* - w popiersiu, uczestnika kampanii: gen. Sokolnickiego (1807), gen. Dąbrowskiego (1809), gen. Zajączka (1812); dow. korpusu w powstaniu listopadowym; gen. brygady wojsk polskich; kawaler orderów: Virtuti Militari (1810), Legii Honorowej (1812); emigrant; 1834?, olej/blacha (portret epitafijny?), 27,5x22,5 cm (owal); nr inw. MNKi/M/1725*
48. NN (Polska) - wg (cz. XIX w.), NN kopista (pocz. XX w.), *Portret gen. Wincetego Dobieckiego* - w półpostaci, legionisty napoleońskiego, następnie uczest-

nika powstania listopadowego, z orderami: Virtuti Militari i francuską Legią Honorową; wg oryginału z ok. 1840?, olej/płótno, 87,5x69,5 cm, z napisem archiwalnym na odwrocie obrazu, dotyczącym modela ...właściciel Miechowic i Oczesan, żonaty z Magdaleną z Korkowskich; nr inw. MNKi/M/1818*

49. NN (Polska), Portret płk. Adama Bielińskiego (1766-1854) - żołnierza, w półpostaci, w mundurze pułkownika; uczestnik wielu kampanii i bitew na przeł. XVIII/XIX w. (m.in.: Dubienka 1792, Maciejowice 1794, Mantua 1800 - w legionach włoskich, po 1808 Saragossa), w powstaniu listopadowym (1831) „plac-komendant” w Lublinie; ok. 1850, olej/płótno, 86x72,5 cm; nr inw. MNKi/M/1898*
50. Oleś Andrzej (1886-1952), Kazanie księdza Piotra Ściegiennego (in. Ksiądz Ściegienny - wiec chłopski) - widok przedpowstańczego zboru [1844]; 1949, olej/płótno, 78x132,6 cm; nr inw. MNKi/W/390
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 369
51. Szermentowski Józef (1833-1876), *Przejazd wojska przez wieś*, ok. 1853, akwarela/papier, 20,2x22,5 m; MNKi/M/34
Lit.: Jakimowicz, kat. II/6, il. 23; *Modrzejewska, Oborny*, poz. kat. 165
52. Otto Jan, *Autoportret na koniu* - wizerunek w ramach sceny batalistycznej: pułkownik wojsk polskich na spiętym koniu; 1859, pastel/tektura, 48x55 cm; nr inw. MNKi/H/254
53. Prauss Ryszard, *Zaprzęg pod Karczówką* - scena z powstania styczniowego, na furze zaprzężonej w trzy konie jadą ranni w stronę zespołu klasztornego na górze, 1936, akwarela/papier, 71,5x106 cm; nr inw. MNKi/W/429
Lit.: Myślińska, MNKi 1992; *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, poz. 411
54. Streitt Franciszek (1839-1890), *Portret Józefa Konopki (1818-1880)* - ziemianina, prawnika, posła na sejm, miłośnika historii i publicysty, patrioty: w stroju polskim kontuszowym, we wnętrzu gabinetu; Tomaszowice [k. Modlnicy, Krakowskiel], 5 grudnia 1865, olej/płótno, 151x111 cm; nr inw. MNKi/M/340
Lit.: Oborny 1978, s. 408; *Tempus tene*, kat. B-33 (oprac. E. Jeżewska, MNKi), il.; Biedrońska-Słotowa, kat. 176
55. Grottger Artur (1837-1867), *Popiersie Ludwika z Trzeciejskich Wincentowej hr Bobrowskiej* - w popiersiu, w czarnej sukni; Poręba Wielka k. Oświęcimia 28 listopada 1866, kredka/papier, 54x41,5 cm; nr inw. MNKi/M/78
Lit.: *Modrzejewska, Oborny*, kat. 38, il.; Kuczyński, Oborny, s. 75, il.; Wol-ski, s. 24, 26, il. 20
56. Dąbrowski Stefan (1849-1909), *Portret Wawrzyńca Dąbrowskiego* - ojciec artysty, uczestnik powstania styczniowego: w półpostaci, w czapce-krakusce i zielonym szynelu, przed 1900, olej/płótno, 49x37,4 cm, nr inw. MNKi/M/1043
Lit.: PSB t. 5, s. 21; Kuczyński, s. 234

57. Kossak Juliusz, *Kozacy dońscy* - oddział konnych Kozaków ze sztandarem, przed wymarszem; 1877, akwarela/karton, 46,5x70,5 cm; nr inw. MNKi/M/1331
Lit.: Kuczyński, Oborny, s. 81, il. s. 7; *Polscy malarze w Monachium*, il. s. 66-67, opis s. 68 (z błędem, że obraz w Muzeum Narodowym w Krakowie - poprawka w erracie)
Glosa: w sprzedaży antykwarycznej pojawiał się szkic Juliusza Kossaka do tego obrazu
58. Malecki Władysław (1836-1900), *Scena batalistyczna. Pochód Kozaków*; przed 1883 (ok. 1877?), olej/deska, 17x24 cm; nr inw. MNKi/M/1131
Lit.: *Władysław Aleksander Malecki*, kat. 46, il.; *Polscy malarze w Monachium*, il. s. 56 (z błędem, że obraz w Muzeum Narodowym w Krakowie - poprawka w erracie)
59. NN (Polska), Portret Bronisława Dobieckiego (1840-1890) - popiersie radcy Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie, zarazem prezesa Dyrekcji Szczegółowej w Kielcach - w polskim stroju kontuszowym; lata 80. XIX w.?, olej/plótno, 54x44 cm; nr inw. MNKi/M/1819*
60. Rybkowski Tadeusz (1848-1926), *Pochód na Sybir*, 1912, olej/plótno, 70x100 cm; nr inw. MNKi/ M/1925*
Lit.: *Modrzejewska*, Oborny, kat. 147 (z in. tytułem)
61. 1-3. Kaczor-Batowski Stanisław (1866-1946), tryptyk *Wejście strzelców Józefa Piłsudskiego do Kielc w 1914 roku* - szkic, Lwów przed 1935 r., olej/plótno; nr inw. MNKi/M/1537/1-3, stały wystój wystawy pt. *Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego* w MNKi
Lit.: (do tryptyku): Jeżewska *Nowe nabytki* 1995, s. 265-266; Myślińska 1998, s. 255-274, ryc. 1, 8, 12, 15
62. 1-3. Kaczor-Batowski Stanisław, tryptyk - wersja skończona:
Wejście strzelców Józefa Piłsudskiego do Kielc w 1914 roku; Lwów 1935, olej/plótno.
Scena centralna: *Wejście strzelców...*: cywilna ludność wita „błękitnych strzelców” przybyłych z Krakowa: konno jadących dowódców z Piłsudskim pośrodku i oddział piechoty z karabinami, wchodzących do Kielc; 180x208 cm, nr inw. MNKi/M/40 - przekaz wojewody kieleckiego 1946, stały wystój ekspozycji muzealnej pt. *Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego* w MNKi.
Scena boczna lewa: *Potyczka na ulicach Kielc*: Polacy-strzelcy bronią się, strzelają z dwukonnej dorożki (I plan), kopia (K. Jackowski, Kielce 1994) wg oryginału obecnie w Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu, 160x120 cm; nr inw. MNKi/H/5199.
Scena boczna prawa: *Potyczka strzelców na folwarku Czarnów*: piechota strzelecka w odwrocie z Kielc uchodzi przed ostrzałem artylerii rosyjskiej, pośród wiejskich zabudowań; 156,5x118 cm (przycięty), depozyt, wł. Urzędu Miasta w Kielcach
Lit.: wybór (do tryptyku): Michalska-Bracha, il. s. 1 (tytułowa), 3-5; Kosiński, s. 238-239; Kosiński, s. 101-117; Myślińska 1998, s. 255-274, ryc. 9, 10,

- 13; Majchrowski, Krawczyk, Kalwat, s. 8-11, il.; Pieniążek-Samek, Oborny, Główka, il. 176
Głosa: tryptyk zamówiony do wystroju reprezentacyjnego Domu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Kielcach, zrealizowany z fundacji rodziny Żygulskich (ich postacie na obrazie centralnym). W czasie II wojny światowej został rozdzielony i rozproszony. Do muzeum obraz środkowy trafił po zakończeniu II wojny, następnie odnalazł się boczny lewy (obecnie w Kołobrzegu), który skopowano na koszt Agrocentrum w Kielcach, najpóźniej - obraz prawy, depozyt - własność UM w Kielcach
63. 1-2. Czarnecki Henryk (1889-1972 Kielce):
Jeńcy w katedrze kieleckiej, 1914-1915, szkic, olej/tektura, 38,5x58 cm; nr inw. MNKi/H/5383
Lit.: *Henryk Czarnecki*, kat. 39 (oprac. J. Główka, MNKi)
Jeńcy w katedrze kieleckiej, 1914-1915 (obraz niedokończony?), olej/plótno, 118x186 cm; nr inw. MNKi/H/5382
Lit.: *Henryk Czarnecki*, kat. 38 (oprac. J. Główka, MNKi)
64. Bagieński Stanisław (1876-1948), *Podoficer ułanów na koniu*, 1916, kredka/papier, 37,5x47,5 cm; nr inw. MNKi/M/2018
65. 1-4. Malczewski Jacek (1854-1929), obrazy z symbolicznego cyklu „Polonia” 1917-1920, kolekcja Wielopolskich z Chrobrza, obok *Pytii* - kat. 1:
Polonia (I) - Polonia-Eurydyka 1918 (za Kazimierzem Wyką): z urną na kolanach, 1918, olej/tektura, 102,5x73 cm; nr inw. MNKi/M/1609:
Polonia (II) - Polonia-Eurydyka: z laską apollońską; 1918, pastel/tektura, 96x68 cm; nr inw. MNKi/M/1546:
Autoportret w zbroi, 1919, olej/tektura, 87x64 cm; nr inw. MNKi/M1607:
Portret Aleksandra Wielopolskiego z postaciami symbolicznymi. Herkules na rozstajnych drogach - Polonia 1920: Polonia uchodzi z koroną w tobołku, zatrzymywana przez drugą postać kobiecą(?), obok rycerza ze ślimakami w hełmie (model - Wielopolski); 1920, olej/plótno, 186x152 cm; nr inw. MNKi/M/1597
Lit.: wybór (1-4): Modrzejewska, Oborny, kat.: 86, 89, 90, 95; il.; Wyka, 156-159; Kuczyński, Oborny, s. 92, 93, il.; Kuczyński, Kwaśnik-Gliwińska, Jeżewska, s. 37, il. 31; Jeżewska, *Portret* 1995, s. 151-152, kat. 19, 20, il.; Grzybkowska, s. 45 rozdz. „Ojczyzna”, poz. 30, 31, s. 46, rozdz. „Autoportrety”, poz. 13, s. 47, rozdz. „Portrety przyjaciół...”, poz. 10, il.; Jeżewska, *Młoda Polska* 2000, s. 14-15, il. s. 14; Pieniążek-Samek, Oborny, Główka, s. 149, 152, 154; il. 154, 169, 175; Jeżewska, Kwaśnik-Gliwińska, s. 25, il. 72; *Motywy mitologiczne...*, kat.: 89, 132, 210, il.
66. NN (Polska), *Portret generała Józefa Hallera (1873-1960)* - popiersie, generał w mundurze, czapce; ok. 1920, pastel/papier, 65,5x48 cm; nr inw. MNKi/M/1744*
Lit.: Jeżewska, *Portret* 1995, s. 142-143, kat. 30, ryc. 6
67. Eismond Józef (1862-1937), *Szarża ułanów nadwiślańskich* [1920]; 1920-1921, olej/plótno, 38x51 cm; nr inw. MNKi/M/2017

68. Wintorowski Leonard (1868-1922), *Szarża ułanów polskich na Kozaków w 1920 roku*; 1921, olej/tektura, 61x45,5 cm; nr inw. MNKi/M/2016
69. Prauss Ryszard, *Przemarsz kawalerii polskiej przez las*; 1938, akwarela/papier, 69x95 cm, nr inw. MNKi/W/436
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 418, il.
70. Weiss Wojciech (1875-1950), *Transport*, w okresie okupacji hitlerowskiej: tłum osób na peronie dworca kolejowego; 1939-1944, olej/plótno, 51x71 cm; nr inw. MNKi/M/430
Lit.: Oborny 1980, s. 285-286, ryc. 20

**Ryszard Prauss, „reporterskie” rysunki
z II wojny światowej, wybór:**

71. *Egzekucja grupy cywilów [1944-1945?]* - żołnierze strzelają do padających mężczyzn pod ścianą ruin; 1945?, akwarela/papier, 48x49,5 cm; nr inw. MNKi/W/597
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 579
72. *Przeprawa piechoty przez rzekę w barce [1944-1945]*; uzbrojeni żołnierze (polscy?) w hełmach przy brzegu szerokiej rzeki (Wisły?): na dopływającej barce, inni na brzegu prowadzą ostrzał leżąc, a w wodzie wybuchają pociski; 1945?, akwarela/papier, 70x99,5 cm; nr inw. MNKi/M/593
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, poz. kat. 575
73. *Bitwa na Długim Targu w Gdańsku [1944-1945]* - żołnierze strzelają (koalicja antyhitlerowska) na Długim Targu, w tle: zrujnowany ratusz staromiejski, Dwór Artusa i kamienice; 1945, ołówek/akwarela/papier, 43,2x65 cm; nr inw. MNKi/W/460
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 442
74. *Walka z czołgiem na Rynku Starego Miasta w Warszawie* - bitwa w okresie powstania warszawskiego: żołnierze piechoty wraz z czołgami prowadzą atak, w tle - walące się, płonące kamienice; 1945, akwarela/papier, 70x79 cm; nr inw. MNKi/W/467
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 449
75. *Walka na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu [pocz. 1945]* - piechota postępuje obok czołgu, w dymach pożarów od zachodu wyspy na Odrze ku jej centrum, w tle gotycki kościół św. Krzyża; 1945?, akwarela/papier, 61x86 cm; nr inw. MNKi/W/601
Lit.: *Sztuka Kielecczyzny*, „Malarstwo”, kat. 583;
76. *Defilada. Berlin - zakończenie II wojny światowej* - oddział polskiej piechoty (na czele - salutujący dowódca w rogatywce) przechodzi pod Bramą Brandenburską w Berlinie, krokiem defiladowym przed sztabem dowódców wojsk sprzymierzonych, pośród dymów ze zgłiszcz, po podpisaniu kapitulacji Niemiec hitlerowskich (8 maja 1945; na oficjalnej defiladzie wojsk sprzy-

mierzonych we wrześniu 1945 - wojska polskiego nie uwzględniono); 1945?, akwarela/papier, 62x88 cm; nr inw. MNKi/W/587

Lit.: *Sztuka Kielecczyny*, „Malarstwo”, kat. 569

77. Wincenty Bednarski (1904-1975), *Przed natarciem* [1944-1945] - żołnierze Ludowego Wojska Polskiego w terenie, w akcji bojowej; lata 60., olej/płótno, 129,5x231 cm; nr inw. MNKi/H/2349

LITERATURA (WYBÓR)

Biedrońska-Słotowa B., *Polski ubiór narodowy zwany kontuszowym*, Muzeum Narodowe w Krakowie 2005

Bogusławski W., *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.*, t. II, Poznań 1889

Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze XVII - XX w. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej / Wrzesień - grudzień 1983.

Fijałkowski W., Mielezko J., Voise I., Bałdowski W., in. Muzeum Narodowe w Warszawie 1983

Chyczewska A., *Marcelo Bacciarelli 1731-1818*, Ossolineum 1975

Czarnecki H., 1889-1972. *Wystawa monograficzna* [katalog]. Rajkowska I., in., Muzeum Narodowe w Kielcach 2001

Fijałkowski W., Voise I. *Portrety polskie w galerii wilanowskiej*, Warszawa 1978

Gajda I., *Malarstwo Kossaków. Katalog wystawy* [Muzeum w Sosnowcu], Katowice 2003

Gdzie Wschód spotyka Zachód. Portret osobistości dawnej Rzeczypospolitej 1576-1763. Katalog wystawy. Malinowski J., Ochnio M., in., Muzeum Narodowe w Warszawie 1993

Grzybkowska T., *Świat obrazów Jacka Malczewskiego*, Warszawa 1996

Gutkowska-Rychlewska M., *Historia ubiorów*, Ossolineum 1968

Gwiazdozbiór czyli Henryk Sienkiewicz a środowisko artystyczne [katalog wystawy - sale MNKi], opr. Gorzelak M., Kielce 2006

Jakimowicz I., *Józef Szermentowski 1833-1876. Katalog wystawy* [w Muzeum Świętokrzyskim w Kielcach], Warszawa 1969

Jakubowski W., *Order i medale Rosji*, Toruń 1993

Jeżewska E., *Wizerunek zwycięzcy* [K-o]. [w:] „Ikar” nr 4(8) 1994, s. 20-22

Jeżewska E., *Portret z okresu międzywojennego w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach. Malarstwo - rzeźba*, RMNKi t. 18, Kielce 1995

Jeżewska E., *Nowe nabytki w latach 1989-1992*, RMNKi t. 18, Kielce 1995

Jeżewska E., *Matejko nieznany* [o wybranych rysunkach Jana Matejki na wystawie „Jan Matejko. Wizerunki Artysty” MNKi 1995], [w:] „Ikar” (Kielce) 10(26)/1995

Jeżewska E., *Wizerunki postaci historycznych* [na wystawie *Sztuka niemiecka 1450-1800* MNKi 1996], [w:] „Ikar” 6(34)/1996

Jeżewska E., *Rzeźba w zbiorach [MNKi] do roku 1939*, RMNKi t. 20, Kielce 2000

Jeżewska E., *Młoda Polska z cyklu Kielecka galeria...* [MNKi], [w:] „Ikar” 2 (78)/2000

Jeżewska E., *Józef Brandt z cyklu Kielecka galeria - wielcy malarze* [MNKi], [w:] „Ikar” 4(92)/2001

Jeżewska E., *Piotr Michałowski z cyklu Kielecka galeria - wielcy malarze* [MNKi], [w:] „Ikar” 3(91)/2001

Jeżewska E., *Józef Grassi z cyklu Kielecka galeria - wielcy malarze* [MNKi], [w:] „Ikar” 1(101)/2002

Jeżewska E., *Juliusz Kossak z cyklu Kielecka galeria - wielcy malarze* [MNKi], [w:] „Ikar” 5(105)/2002

Jeżewska E., *Malowidła historyczne z warsztatu Tomasza Dolabelli w Muzeum Narodowym w Kielcach*, [w:] *IV Kielecki Festiwal Nauki 12-21 września 2003. Prezentacje festiwalowe*: red. K. Grysa, Akademia Świętokrzyska, Kielce 2004

Jeżewska E., *Portrety z kolekcji Sołtyków i Popielów z pałacu w Kurozwękach w Muzeum Narodowym w Kielcach*, [w:] *VI Kielecki Festiwal Nauki 17-25 września 2005*. Prezentacje festiwalowe, red. Z. Steciak, Akademia Świętokrzyska, Kielce 2006

Jeżewska E., *Portrety postaci historycznych w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach*, [w:] *Dwór polski zjawisko historyczne i kulturowe*. Materiały VIII Seminarium zorganizowanego przez Oddział Kielecki SHS i Dom Środowisk Twórczych w Kielcach. Kielce, 13-15.X.2005, SHS Kielce 2006

Jeżewska E., Kosiński T., Kwaśnik-Gliwińska A., *Era Stanisławowska* [sztuka w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego] z cyklu *Kielecka galeria* [MNKi], [w:] „Ikar” (Kielce) 2(66)/1999

Jeżewska E., Kwaśnik-Gliwińska A., *Malarstwo polskie i europejskie rzemiosło artystyczne. Galeria Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kielce 2004

Juszczak W., Liczbińska M., *Malarstwo polskie. Modernizm*, Warszawa 1977

Juszczak D., Małachowicz H., *Portrety Stanisława Augusta*, Warszawa Zamek Królewski w Warszawie 1994 - Kielce - vide: Pieniążek-Samek - Oborny - Głowska

Karpowicz M., *Niezwykłe skutki fascynacji obrazem Józefa Brandta*, [w:] „Spotkania z zabytkami” 4/2007

Kolekcja Ludwika Wiktora Kielbassa w Muzeum Świętokrzyskim [w Kielcach], Głowacki K., Modrzejewska B., Ozdoba-Kosierkiewicz W., Kielce 1973

Kopera F., *Malarstwo polskie od XVI do XVIII wieku*, Kraków 1926

Kosińscy E., T., *Kielce w pierwszym roku wielkiej wojny* [I wojna światowa], RMNKi t. 15, Kraków 1990

Kosiński T., *Kampania kielecka oddziałów strzeleckich pod dowództwem Józefa Piłsudskiego w sierpniu 1914 r.*, RMNKi t. 17, Kielce 1993

Kotasiak W., Gomuła U., Brociek W., *Legenda i historia Polski Piastów. Katalog wystawy / Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim XII.1992 - VII.1993* [bm., br.]

Kozakiewicz S., *Malarstwo polskie. Oświecenie - klasycyzm - romantyzm*, Warszawa 1976

Kuczyński J., *W przymierzu z pięknem. Wspomnienie o Janie Henryku Dąbrowskim*, RMNKi t. 13, Kraków - Wrocław 1984

Kuczyński J., Kwaśnik-Gliwińska A., Jeżewska E., *Pałac w Kielcach. Przewodnik* [po Muzeum Narodowym w Kielcach], Kielce 1988

Kuczyński J., Oborny A., *Pałac w Kielcach. Przewodnik* [Muzeum Narodowego w Kielcach], Kraków 1981

Kuczyński J., Oborny A., Postoła E., *Kronika muzealna 1979-1982. Nowe eksponaty. Malarstwo*. RMNKi t. 13, Kraków - Wrocław 1984

KZS, red. Łoziński J. Z., Wolff B. T. III. woj. kieleckie, z.: 4: 1957, z. 11: 1962

Louis de Silvestre 1676-1760 francuski malarz dworu Augusta II i Augusta III / obrazy ze zbiorów polskich [katalog wystawy Muzeum Pałacu w Wilanowie], opr.: Voise I., Pocheć-Perkowska T., in., Warszawa 1997

Łukaszewicz P., Houszka E., *Malarstwo polskie XVII-XIX w. / obrazy olejne* [katalog zbiorów], Muzeum Narodowe we Wrocławiu 1992

Mackiewicz S., *Dom Radziwiłłów*, Warszawa 1990

Majchrowski J., Krawczyk J., Kalwat W., *Pierwsza Kadrowa rusza z Oleandrów* [1914 rok], [w:] „Mówią Wieki” 3 (369)/2007

Malarstwo batalistyczne XVIII-XIX wieku ze zbiorów muzeów polskich. Katalog wystawy [Muzeum Pomorza Środkowego], Słupsk 1995

- Malarstwo europejskie. Katalog zbiorów* [Muzeum Narodowego w Warszawie], opr.: Białostocki J., in., t. II, Warszawa 1967
- Malarstwo polskie od XVI do początku XX wieku. Katalog* [zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie], opr.: Kozakiewicz S., Sroczyńska K., in., Warszawa 1975
- Malarstwo romantyczne w Polsce...* [katalog wystawy], opr. Królik J., in., Muzeum Romantyzmu w Opinogórze 2002
- Malarze polscy w Monachium*, opr.: Fołtynowicz Z., Ptaszyńska E., in., Muzeum Okręgowe w Suwałkach [na prawach katalogu wystawy], Suwałki 2005
- Michalska-Bracha L., *Piłsudski w pałacu kieleckim*, red.: Furnal B., Postoła E., Muzeum Narodowe w Kielcach 11 listopada 1990, Jędrzejów
- Michałowski P. 1800-1855 - wystawa dzieł artysty w dwusetną rocznicę urodzin [katalog wystawy monograficznej], opr.: Ostrowski J. K., Zeńczak A., Dziurzyński T., Studzińska B., in., Muzeum Narodowe w Krakowie 2000
- Modrzejewska B., *Dwa portrety Franciszka Gonzagi Wielopolskiego-Myszkowskiego...*, RMNKi t. 12, Kraków 1982
- Modrzejewska B., *Polish 17th-18th Century Portraiture / National Museum in Kielce*, Warszawa 1984
- Modrzejewska B., [Polski portret reprezentacyjny i trumienny XVII i XVIII w.], Hel-sinki 1986
- Modrzejewska B., Oborny A., *Zbiory malarstwa polskiego* [Muzeum Świętokrzyskiego w Kielcach], Warszawa 1971
- Motywy mitologiczne w sztukach plastycznych. Wystawa ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach i Muzeum Pałacu w Wilanowie*, oprac. zbior. pod red. A. Kwaśnik-Gliwińskiej, Kielce 2006
- Możdżyńska-Nawrotka M., *O modach i strojach* (z cyklu *A to Polska właśnie*), Wrocław 2003
- Myślińska A., *Czysty rycerz z Czarnocy*, [w:] „Echo Dnia” (Kielce) 27-28 grudnia 1991
- Myślińska A., *Wejście strzelców do Kielc w 1914 roku w wizji malarzkiej Stanisława Kaczor-Batowskiego*, RMNKi t. 19, Kielce 1998
- Oborny A., *Nowe nabytki Działu Sztuki*, [w:] Rocznik Muzeum Świętokrzyskiego [w Kielcach], t. V, Kraków 1968
- Oborny A., *Kronika muzealna 1971. Nowe nabytki. Sztuka*. RMŚ t. 8, Kraków 1973
- Oborny A., *Kronika muzealna 1972. Nowe nabytki. Sztuka*. RMŚ t. 9, Kraków 1975
- Oborny A., *Kronika muzealna 1974-1975*. RMŚ t. 10, Kraków 1978
- Oborny A., *Kronika muzealna 1977. Nowe eksponaty (...)* / *Malarstwo*. RMŚ t. 11, Kraków 1980
- Oborny A., *Kronika muzealna 1978. Nowe eksponaty Muzeum Narodowego w Kielcach. Malarstwo*. RMNKi t. 12, Kraków 1982
- Oborny A., *Józefa Brandta urok świeżości* [o obrazie *Wyjazd królowej Marysienki z Wilanowa*], [w:] „Gazeta Wyborcza” Lokalna, Kielce 1992
- Olszański K., *Juliusz Kossak*, Ossolineum 1988
- Ostrowski J. K., *Piotr Michałowski*, Warszawa 1985
- Ozdoba Kosierkiewicz W., *Portret polski XVII- i XVIII-wieczny ze zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, RMNKi t. 12, Kraków 1982
- Ozdoba-Kosierkiewicz W., *Grafika polska. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego w Kielcach*, Kraków 1986
- Pieniążek-Samek M., Oborny A., Główna J., *Kielce. Historia - kultura - sztuka*, Kielce 2003
- Piwkowski W., *Konstanty Aleksandrowicz warszawski malarz-portrecista...*, RMNW t. XXXI, Warszawa 1987

- Pod jedną koroną. 300-lecie unii polsko-saskiej. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej* [katalog wystawy]. Praca zbior., Zamek Królewski w Warszawie - Galeria Drezdeńska w Dreźnie 1997
- Polaków portret własny* [katalog wystawy Muzeum Narodowego w Krakowie], red. M. Rostworowski, cz. II, Warszawa 1986
- Polska. Dzieje cywilizacji i narodu*, red.: Derwich M., Żurek A., t. 1-6, Warszawa - Wrocław 2002-2004
- Przybyszewski W., *Zagubione arcydzieło Józefa Brandta?*, [w:] „Spotkania z zabytkami” 10/2006
- Przyppowski T., *Wspomnienie o Ludwiku Wiktorze Kielbassie*, RMŚ t. 1, Kraków 1963
- PSB, t. II, Kraków 1936 („Bieliński Adam”); t. V, Kraków 1939-1949 („Dąbrowski Stefan, ojciec - Wawrzyniec”); t. XXXII/4, Ossolineum - PAN 1991 („Różycki Samuel J.”)
- Radziwiłłowie herbu Trąby*, opr.: Górzyński S., Grala J., Piwkowski W., Urbaniak V., Zielińska T., Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych AGAD, Warszawa 1996
- Ruszczyćówna J., *Ikona Jana III Sobieskiego. Wybrane zagadnienia*, RMNW t. XXVI, Warszawa 1982, s. 208-307
- Ryszkiewicz A., *Malarstwo polskie. Romantyzm - historyzm - realizm*, Warszawa 1989
- Sarzyński P., *Coś na kanapę* [malarstwo polskich „monachijczyków”], „Polityka” nr 51/52 (2585): 2006
- Serczyk W. A., *Piotr I Wielki*, Ossolineum 1977
- Sroczyńska K., *January Suchodolski*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1961
- Sroczyńska K., *January Suchodolski*, Warszawa 1984
- Stępień H., *Malarstwo Maksymiliana Gierymskiego*. Studia z historii sztuki. T. XXIX, red.: Jaworska W., Mossakowski S., Pietrusiński J., Ossolineum 1979
- Straty wojenne. Malarstwo polskie... utracone w latach 1939-1945 w granicach Polski po 1945*, opr.: Tyczyńska A., Znojewska K., Ochnio M., i in., Ministerstwo Kultury i Sztuki, Poznań 1998
- Strzelczyk J., *Brandenburgia*, Warszawa 1975
- Sztuka Kielecczyny po 1945 roku ze zbiorów Muzeum Narodowego i Biura Wystaw Artystycznych w Kielcach*, oprac. Rajkowska I., Rumin M. i in., Kielce 2005
- Sztuka niemiecka 1450-1800 w zbiorach polskich. Katalog wystawy*. Praca zbior., Muzeum Narodowe w Kielcach 1996
- Tempus tene. Zegary mechaniczne...* [katalog wystawy]. Praca zbior., Muzeum Okręgowe w Toruniu 2000
- Thieme U., Becker F., Vollmer H., *Allgemeines Lexikon der Bildenden Kuenstler...*, Bd t. 35, Leipzig 1942
- Walicki M., Tomkiewicz W., Ryszkiewicz A., *Malarstwo polskie. Manierizm - barok*, Warszawa 1971
- Wawrzyk A. A., *Koń w sztuce polskiej. Malarstwo, rysunek, grafika od końca XVIII do I połowy XX wieku* [katalog wystawy Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie O. Muz. Narodowego w Gdańsku], Będmin 2001
- Widacka H., *Katalog osobistości polskich...*, Biblioteka Narodowa, t. 6 (ilustracje), Warszawa 1997; t. 7, Warszawa 1999
- Widacka H., Żendara A., *Katalog portretów osobistości polskich...*, Biblioteka Narodowa t. 4, Warszawa 1994

Wierzbicka E., *Podworskie dobra kultury w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach*, RMNKi t. 19, Kielce 1998

Wiśniewski K., *Pamiętnik ochotnika z roku 1920*, [w:] „Mówią Wieki” nr 08/06(560): sierpień 2006

Władysław Aleksander Malecki 1836-1900. *Katalog wystawy monograficznej*, opr. Oborny A. i in., Kielce 1999

Wolski M., *Trzeciscy herbu Strzemię* [katalog wystawy Muzeum Podkarpackiego w Krośnie], Rzeszów b. r.

Wyka K., *Thanatos i Polska czyli o Jacku Malczewskim*, Kraków 1971

Wiśniewska

HISTORICAL PAINTING AT THE NATIONAL MUSEUM
OF KIELCE (UNTIL WW2)

At the headquarters of the Museum, the former Palace of Cracow bishops (17th c.), scenes from Poland's history of the 1st half of the 17th century are to be seen in the paintings of Tomasz Dolabella (d. 1650). They depict significant events from the Polish-Swedish and Polish-Muscovite wars, as well as the *Judgment against Arians* (in Poland). The Museum also has easel paintings featuring historical scenes and figures who played an important part in the history of our nation. Some of these paintings are shown at the permanent exhibition – the Gallery of Polish Painting. The present paper discusses works originating between the 17th century and the 1960s, and concerning the epochs starting from legendary prehistory (pictures by Jacek Malczewski, Stanisław Wyspiański or Marian Wawrzeniecki), through the Middle Ages (representations of Polish kings on a 17th-century ceiling fragment; studies of knights and tournaments – works by the Prauss brothers), modern times (the 17th-, 18th- and 19th-centuries – until ca. 1900, works concerning historical facts), the 19th century – when the state collapsed but the nation persisted, until the 20th century. The most recent ones pertain to the end of World War 2. Historical and genre paintings are also discussed, including *The Departure of Maria Kazimiera Sobieska from Wilanów* by Józef Brandt (active in Munich) of ca. 1897, the Gallery's largest painting. Portraits include those of Polish princes and kings as well as rulers of neighbouring countries (Prussia and Russia); Polish military commanders headed by Tadeusz Kościuszko; Old Polish high dignitaries of the state, such as Chancellors (e.g. Jan Wielopolski d. 1688) or Marshals of the Great Sejm (e.g. Jacek Małachowski). There are also portraits of persons manifesting their nationality through historical costume in the 19th century. A detailed discussion has been provided of the following battles: at Beresteczko, against Cossacks and Tartars (1651); at Raszyn, in defence of Warsaw, against Austrians (1809); the Spanish campaign of Napoleon I Bonaparte, at Somosierra which opened Napoleon's way to Madrid (1808) and at Fuengirola – against the English (1810). There are also pieces celebrating national insurgencies, the November (including Michałowski's *Man from Cracow on Horseback*, ca. 1832) and January Uprisings. The years of World War 1 open with a triptych depicting the 1914 march of Józef Piłsudski's riflemen from the Cracow region, via Kielce, towards Warsaw (Stanisław Kaczor-Batowski, 1935), while the 1945 ending of World War 2 is commemorated in realistic, almost reporter-like, works by